

**УМАНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ПАВЛА ТИЧИНИ**

Факультет соціальної та психологічної освіти

Кафедра соціальної педагогіки та соціальної роботи

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

освітній ступінь магістр

на тему:

**«СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ДІТЕЙ-СИРИТ
ТА ДІТЕЙ, ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОГО ШКЛУВАННЯ»**

Виконала: студентка II курсу, 261 групи
спеціальності 231 Соціальна робота
Освітня програма «Соціальна робота
(Соціально-психологічна реабілітація)»

Орел Л. М.

Керівник:

кандидат педагогічних наук,
доцент **Роєнко С. О**

Рецензент:

кандидат педагогічних наук,
доцент **Балдинюк О. Д.**

Умань 2023

ЗМІСТ

ВСТУП		3
РОЗДІЛ 1.	Соціально-правовий захист дітей як складова соціальної політики держави	8
1.1.	Аналіз стану наукової розробленості проблеми захисту дітей	8
1.2.	Нормативно-правове забезпечення у сфері захисту дитинства	19
1.3.	Понятійно-категоріальний апарат дослідження	33
РОЗДІЛ 2.	Забезпечення соціально-правового захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування	45
2.1.	Функції та повноваження органів, що здійснюють соціально-правовий захист дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування	45
2.2.	Аналіз діяльності служби в справах дітей Уманської міської ради щодо забезпечення соціально-правового захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування	56
ВИСНОВКИ	.....	70
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	.....	73
ДОДАТКИ	.....	81

ВСТУП

Однією з найбільш складних проблем сучасного суспільства є проблема сирітства, яка сьогодні набуває нових кількісних та якісних характеристик.

Значимість проблеми соціального захисту дитинства особливо очевидна в нинішніх умовах під час воєнних дій на території України.

За даними Мінсоцполітики, в Україні на кінець 2021 року було майже 69 тисяч дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. З них понад 63,5 тисяч дітей виховувались у сімейних формах виховання, близько 4 тисяч – проживали в інтернатах, а ще понад тисячу – навчалися у професійно-технічних навчальних закладах [18; 25].

Відповідно до статистичних даних Національної соціальної сервісної служби, 2021 році над 33 598 дітьми було встановлено опіку чи піклування. У 2022 році ця цифра зросла на 6622 – загальна кількість дітей під опікою та піклуванням сягнула 40 220. А за I квартал 2023 року 29 847 дітей отримали офіційного опікуна або піклувальника. Такі цифри вказують на те, що показники встановлення опіки зростають, а отже кількість дітей, які з тих чи інших причин втратили батьківське піклування, збільшилася [65].

Соціальний захист найбільш незахищених верст суспільства – дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, – є визначеним стратегічним пріоритетом державної політики. Адже маючи свої специфічні потреби, інтереси, володіючи притаманними лише їй характеристиками, дитина потребує закріплення в законодавстві своїх прав, оскільки неспроможна захистити себе самостійно.

Питання правового захисту дітей, формування відповідної політики держави постійно перебувають у полі зору вітчизняних науковців, Тому. Конституційно-правовий статус дитини в Україні, питання державної політики щодо захисту прав дітей, їх соціального благополуччя досліджували В. Довженко, З. Кияниця, Ю. Павленко, Л. Волинець, Н. Комарова, Ю. Парамонов; захист прав дітей з точки зору міжнародного приватного права

вивчали О. Гончаренко, Л. Красицька; права дитини з особливими потребами досліджували В. Нагорна, С. Корнієнко; історія становлення інституту омбудсмена, його правове забезпечення перебували в полі зору Ю. Шемшученка, Г. Мурашина, аналіз цього інституту як засобу забезпечення прав і свобод людини здійснювали К. Закоморна; Ю. Грошевий, О. Марцеляк та інші науковці [23].

Проблемам удосконалення системи державного врегулювання усиновлення, опіки та піклування, впровадженню альтернативних форм влаштування дітей присвячені роботи О. Безпалько О., Л. Брудницької, Л. Драгневич., І. Зверєвої, А. Котляр, М. Коробицької, Х. Лисенко, С. Марченко, В. Савченко, А. Сагайдак, Н. Шостя, Є. Фурси, С. Фурси та ін.

Соціальні аспекти виховання, розвитку та функціонування прийомних родин, їх соціальний супровід висвітлені відносно широко у вітчизняній науці, зокрема, різні аспекти цієї проблеми розкриті у працях С. С. Алексеєвої, В. Я. Брича, С. О. Воскобойникової, З. Т. Зайцевої, Л. В. Кузьменка, В. Т. Слісаренка, Т. Семигіної та іншими вченими [25].

Здійснений нами аналіз наукових джерел підтвердив, що питання захисту прав дитини є предметом вивчення різних галузей юридичної науки (конституційного права, адміністративного, міжнародного права, кримінального, цивільного і сімейного права), а також йому приділяють увагу політологи, представники державного управління, історики, медики, психологи та інші дослідники. Водночас залишається чимало аспектів захисту прав і свобод дитини, що потребують вивчення цієї проблеми. Актуалізується проблема також у зв'язку із веденням воєнних дій на території України, що обумовлюють необхідність перегляду та удосконалення системи соціально-правового захисту дітей, зокрема дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Актуальність проблеми дослідження, її соціальна значущість, недостатнє висвітлення практичної діяльності закладів, що покликані забезпечити оптимальні умови життєдіяльності дітей-сиріт і дітей,

позбавлених батьківського піклування, зумовили вибір теми кваліфікаційної роботи у такій редакції: «**Соціально-правовий захист дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування**».

Мета дослідження: проаналізувати особливості здійснення соціально-правового захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Завдання дослідження:

1. Здійснити аналіз стану наукової розробленості проблеми захисту дітей, які залишилися без батьківської опіки.
2. Охарактеризувати нормативно-правове забезпечення у сфері захисту дитинства.
3. На основі аналізу наукової літератури розкрити суть основних понять досліджуваної проблеми. здійснено семантико-смісловий аналіз понять
4. Проаналізувати функції та повноваження державних та громадських структур щодо захисту та забезпечення прав дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування.
5. Визначити особливості діяльності служби в справах дітей Уманської міської ради щодо забезпечення соціально-правового захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Об'єкт дослідження: здійснення захисту дітей.

Предмет дослідження: теоретичні та практичні питання соціально-правового захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Для вирішення поставлених завдань було використано такі взаємодоповнювальні **методи дослідження:**

– *теоретичні:* аналіз соціологічної, психолого-педагогічної, соціально-педагогічної, юридичної літератури з теми дослідження для вивчення стану розробленості проблеми; аналіз, порівняння, узагальнення та зіставлення наукових поглядів з метою визначення основних понять дослідження;

– *емпіричні*: діагностичні (анкетування, опитування), діагностична бесіда, включене спостереження, контент-аналіз документації щодо здійснення соціально-правового захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Експериментальна база дослідження: Служба в справах дітей Уманської міської ради.

Теоретичне значення одержаних результатів полягає у визначенні особливостей здійснення соціально-правового захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування через надання соціальних послуг та соціальної допомоги службами у справах дітей.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що матеріали дослідження можуть бути використані здобувачами вищої освіти, аспірантами, викладачами з метою ознайомлення з основами загальнотеоретичних питань організації діяльності служб у справах дітей, їх завданнями, структурою та функціями. Представлені в дослідженні матеріали сприятимуть підготовці майбутніх фахівців соціальної сфери до здійснення соціально-правового захисту дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, та осіб їх числа.

Апробація результатів дослідження. Положення і висновки дослідження обговорювалися на засіданнях кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи, заходах Науково-дослідного центру педагогічного краєзнавства подвійного підпорядкування МОН України та НАПН України при Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини та у рамках виконання науково-дослідної теми кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини «Актуальні проблеми соціально-педагогічної теорії та практики» (державний реєстраційний номер 0111 U 00 75 47).

Результати дослідження доповідалися на всеукраїнських наукових семінарах та конференціях: Всеукраїнському науково-практичному семінарі «Соціальна реабілітація крізь призму міждисциплінарності» (12 травня 2023

р., Умань); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми соціальної педагогіки та соціальної роботи (12 жовтня 2023 р., м. Умань).

Структура дослідження. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел із 68 найменувань, 4 додатків. Загальний обсяг 91 сторінка. Робота містить 3 схеми.

РОЗДІЛ 1

СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ДІТЕЙ

ЯК СКЛАДОВА СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ

1.1. Аналіз стану наукової розробленості проблеми захисту дітей

Соціальний захист дитинства як актуальна наукова проблема, об'єкт міждисциплінарного наукового дослідження перебуває сьогодні у центрі уваги дослідників різних наук. За останні роки підготовлено ряд багатопланових праць, у яких висвітлюються різні аспекти соціально-педагогічної діяльності, а саме: соціально-педагогічні засади формування усвідомленого ставлення батьків до прав дитини (Н. Ю. Шевченко); історія розвитку прав дітей (Ю. В. Василькова, Л. С. Волинець); становлення й розвиток сімейних форм виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування (Г. М. Бевз, І. В. Пеша); зміст та форми соціально-педагогічної роботи з сім'єю як провідним інститутом соціалізації особистості (Т. Ф. Алексеєнко, М. Трубавіна, Т. В. Кравченко); теорія і практика соціально-педагогічної роботи з дітьми та учнівською молоддю (І. Д. Зверева, А. Й. Капська, Г. М. Лактіонова, А. О. Рижанова, Л. А. Штефан); теоретико-методичні засади соціалізації дітей та молоді (І. П. Рогальська, С. В. Савченко); соціально-педагогічна робота з дітьми в територіальній громаді (О. В. Безпалько); формування громадянськості учнівської молоді (Н. М. Чернуха); діяльність сучасних громадських молодіжних об'єднань України (Ю. Й. Поліщук, О. В. Лісовець); підготовка студентів до соціально-педагогічної діяльності (С. П. Архипова, Р. Х. Вайнола, Г. Я. Майборода, Л. І. Міщик, І. В. Козубовська, В. А. Поліщук, С. Я. Харченко, В. Є. Штифурак); розробки нових підходів в системі знання про дитинство (О. Л. Богініч, А. М. Богуш, Г. В. Беленька, Л. О. Варяниця, Н. В. Гавриш, М. А. Машковець), добротність у сфері освіти України (Н. А. Сейко); вивчення проблеми здійснення прав дітей (Т. І. Бессонова, І. Д. Бех,

Л. С. Волинець, В. Г. Кремень, В. М. Оржеховська, С. О. Сисоєва, Г. М. Лактіонова, Л. І. Міщик, Н. Г. Ничкало, О. В. Сухомлинська, С. Я. Харченко та інші) [16, с. 72–73.].

Деякі питання міжнародних стандартів захисту прав дитини висвітлені у працях українських правознавців. Так, П. М. Рабінович здійснив аналіз рішень Європейського Суду прав людини за ст. 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. С. Солоткий деталізував місце та роль суддів Європейського суду з прав людини в системі права України, охарактеризував інтеграційний процес України в Європейському Співтоваристві. Л. В. Красицька звернула увагу на захист сімейних прав дитини Європейським Судом з прав людини, з'ясувала позицію Європейського суду з прав людини щодо окремих порушень прав дитини. В. М. Стешенко здійснив докладний аналіз норм універсального міжнародного права, права Ради Європи і національного законодавства України про правовий захист прав дітей та підлітків, розглянув міжнародний досвід щодо захисту прав дітей та підлітків. Ю. О. Трестер вивчав питання ефективності міжнародних механізмів захисту прав дітей, розглянув випадки порушення прав дітей. П. І. Пархоменко дослідив та узагальнив рішення Європейського Суду з прав людини, які охоплюють різні сфери захисту прав дитини, провів аналіз та розкрив особливості прав дитини в системі Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, визначив їх специфіку та особливе місце в міжнародному механізмі по захисту прав дитини [31, с. 159].

Комплексним дослідженням теоретичних та практичних проблем правового регулювання соціального захисту сімей з дітьми за законодавством України є монографія К. В. Бориченко. «Соціальний захист сімей з дітьми за законодавством України» (2015) [3]. У даному монографічному дослідженні визначаються поняття, особливості, організаційно-правові форми та види соціального захисту сімей з дітьми. Досліджуються загальнообов'язкове державне соціальне страхування, державна соціальна допомога та додатковий соціальний захист як організаційно-правові форми соціального захисту сімей

з дітьми. Аналізуються окремі види соціального захисту сімей з дітьми. Формулюються пропозиції щодо удосконалення чинного соціально-забепечувального законодавства у сфері соціального захисту сімей з дітьми з урахуванням міжнародних стандартів та позитивного законодавчого досвіду зарубіжних країн.

У монографії Коломoeць Н. В. «Адміністративно-правовий захист прав дитини в Україні» (2019) розкрито питання щодо змісту та сутності адміністративно-правового захисту прав дитини в Україні. Охарактеризовано методологічні засади його реалізації та етапи формування. Розглянуто систему суб'єктів адміністративно-правового захисту прав дитини в Україні та вироблено напрямки оптимізації їх діяльності. Окрему увагу було присвячено питанням діяльності органів Національної поліції як суб'єктів захисту прав дитини в Україні. У висновках сформульовані шляхи удосконалення адміністративно-правового захисту прав дитини в Україні [19].

У контексті нашого дослідження заслуговує на увагу публікація М. В. Грушко «Міжнародно-правовий захист прав дітей» у якій автор розглянув питання правового регулювання прав дітей. Він здійснив ретроспективний огляд становлення правової системи захисту дітей. Вперше цілі та принципи захисту прав дитини були сформульовані в 1924 р. Лігою Націй. Проте Женевська Декларація прав дитини не стала загально визнаним документом для держав. Також в статті охарактеризовано такі документи як Декларація прав дитини і Конвенція про права дитини, які нині є складовою частиною Міжнародного права людини. Автор розкриває особливості створення та діяльності ЮНІСЕФ та такої інституції як незалежних уповноважених (омбудсменів) з прав дитини [8].

У контексті нашого дослідження викликає зацікавлення публікація А. В. Біби та О. М. Мердової «Правове регулювання захисту дітей в Україні» (2017). Автори розглядають документи у яких значна увага приділяється розвитку системи державних і громадських інститутів, що працюють із дітьми, їх повноважень, у тому числі з метою надання їм

своєчасної допомоги у випадку, якщо дитина зазнала шкоди чи потрапила у певну негативну ситуацію [2].

О. В. Кацьора та А. І. Кацьора у статті «Окремі аспекти соціально-правового захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування в Україні» (2017). Окреслили правові засади соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, зокрема проаналізували міжнародні нормативно-правові акти, норми Конституції України та окремих Законів України. Розкрили особливості соціального забезпечення дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування та їх соціальне обслуговування шляхом забезпечення соціальним супроводом [17].

Окреслені напрямки державної соціальної політики щодо поліпшення становища дітей в Україні у статті Н. А. Зобенько «Соціальний захист дитинства в Україні» (2014). Також означені принципи державної політики, форми і методи соціального захисту дитинства. Встановлено, що потребує удосконалення законодавче забезпечення щодо захисту прав дітей; створення соціальної служби або спеціальних служб з питань захисту прав дитини, консолідації зусиль органів державної влади і місцевого самоврядування, громадськості, координації діяльності розгалуженої мережі органів і служб, які згідно із законодавством зобов'язані забезпечувати захист прав українських дітей [16].

Історію становлення в Україні в радянський період та за часів незалежності державної політики з питань охорони дитинства, захисту прав дітей та їх благополуччя досліджено М. В. Кравченко, К. С. Міщенко у статті «Державна політика в сфері захисту прав та благополуччя дітей: ретроспективний аналіз» (2017) проаналізовано послідовність розроблення й хронологію прийняття найбільш важливих законодавчих актів з означених питань, виокремлено етапи формування і розвитку в Україні державної політики щодо захисту прав дітей. Розглянуто діяльність держави щодо імплементації в сферу охорони дитинства положень ратифікованих Україною міжнародних правозахисних актів стосовно дітей, зокрема Конвенції ООН про

права дітей. Окреслено концептуальні засади та особливості становлення в Україні інституту Уповноваженого Президента з прав дітей, виокремлено проблеми, що існують у сфері захисту прав дітей та їх благополуччя, запропоновано можливі шляхи їх вирішення [23].

У статті Зими Н. Ф. «Принципи правового захисту прав та свобод дитини» (2019) проаналізовано поняття та особливості, сутнісні характеристики захисту прав і свобод дитини, а також підходи до їх класифікації та відповідні джерела закріплення. Так, на рівні доктринальних джерел розкриваються принципи захисту прав дитини, принципи правового статусу дитини, зокрема конституційно-правового та інших видів. У законодавстві України регламентовано принципи охорони дитинства, у міжнародно-правових актах розкриваються деякі норми-принципи захисту прав дитини. Дослідницею сформульовано пропозиції щодо вдосконалення Сімейного кодексу України, Закону України «Про охорону дитинства» та інших нормативно-правових актів щодо визначення та забезпечення людської гідності дитини, виконання обов'язків батьків, опікунів, відповідних посадових осіб, реалізації різноманітних принципів захисту прав і свобод дитини, імплементації міжнародних стандартів у цій сфері. Визначено невідповідність національного законодавства України відповідним міжнародним стандартам стосовно захисту прав і свобод дитини [15, с. 35].

Так, належним чином не забезпечується на загальнодержавному і місцевому рівнях реалізація прав дітей на соціальне забезпечення, контроль над діяльністю батьків щодо ненадання дитині належних умов життя, потрібних для її розвитку, навіть тоді, коли один із батьків живе поза межами країни проживання дитини.

Т. Симоненко у статті «Поняття й ознаки права дитини на захист від усіх форм насильства в Україні: теоретико-правовий аналіз» (2019) здійснила теоретико-правовий аналіз поняття й ознак права дитини на захист від усіх форм насильства в Україні. Сформулювала авторське поняття юридичної категорії «право дитини на захист від усіх форм насильства», дослідила

головні ознаки цього права в їх співвідношенні з поглядами різних авторів на права дитини в галузі теорії сучасного права [53].

Серед попередньо проаналізованих статей вирізняється тематикою публікація С. М. Миколук «Соціальний супровід як форма соціальної допомоги для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» (2020). У ній обґрунтовано необхідність та виняткову роль соціального супроводу як форми соціальної допомоги для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, особливо під час воєнних дій на території України. Зокрема, зазначено, що в тривалому стресовому стані, спричиненому виникненням небезпеки, дитина позбавляється нормальних умов для розвитку і виховання. Автором окреслено види державної фінансової допомоги, які надаються державою. Наголошено, що фінансуються виплати на дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які перебувають у сімейних формах виховання. Як винагороду за виховання батьки-вихователі та прийомні батьки отримують також щомісячні виплати від держави за утримання і виховання дитини – грошове забезпечення у вигляді заробітної плати. Наголошується, що окрім соціальних виплат здійснюється і соціальний супровід родин, котрі взяли на виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування [25].

Розглянуто та проаналізовано основні завдання соціального супроводу, а саме: послуги соціально-економічні, послуги соціально-побутові, послуги юридичні, послуги соціально-педагогічні, соціально-медичні послуги та інформаційні. З'ясовано, що стабільність та тривалість перебування у сімейних формах виховання сприяють зростанню та процесу формування особистості кожної дитини, котра влаштована у сімейні форми виховання. Стандарти й форми соціального супроводу постійно переглядаються та оновлюються з урахуванням досвіду, найкращої практики, наукових досліджень [25].

Під час дії воєнного стану в Україні виїзд дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, які влаштовані до сімейних форм виховання за межі

України відбувається тільки у супроводі прийомних батьків. Це забезпечує безпеку дітей і одночасно відповідний контроль за подальшим місцем перебування кожної дитини [25].

На особливостях правового захисту дітей під час воєнних дій акцентує увагу В. О. Джуган. У статті «Проблеми захисту прав дітей під час воєнних дій в Україні» (2022) він аналізує поняття «дитини» та «дитинства» у національному та міжнародному законодавстві. З'ясовує поняття прав дітей за обсяг правосуб'єктності дитини, яка залежить, в першу чергу, від віку, а також від психічного стану дитини. З'ясовано, діюче законодавство України передбачає загальні права дітей (на життя, охорону здоров'я, на громадянство) та особливі права дітей (які перебувають у складних життєвих обставинах, які позбавлені батьківського піклування, які постраждали від воєнних дій та збройних конфліктів, а також права та пільгові умови праці неповнолітніх) [10].

Однак від початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну (24 лютого 2022 року) і до сьогоднішнього дня у зв'язку з введенням воєнного стану права дітей обмежені українською владою. Але основна проблема полягає в тому, що практично всі права дітей порушуються Російською Федерацією в ході війни. Автор констатує, що Росія постійно порушує Женевські конвенції, хоча є їх державою-учасницею, не дотримується міжнародних декларацій, норм міжнародного гуманітарного права. Російські збройні сили також системно порушують Конвенцію ООН про права дитини. До основних порушень прав дітей належать: використання заборонених засобів та методів ведення війни, в тому числі щодо дітей; відмова в доступі до гуманітарної допомоги; викрадення та незаконне вивезення дітей; вербування і використання дітей; вбивства і каліцтва; зґвалтування та інші форми сексуального насильства; напади та школи, лікарні, позашкільні заклади розвитку та на захищених осіб, які пов'язані з ними; блокування евакуації дітей з зони бойових дій; порушення права дитини на фізичне та психічне відновлення тощо [10].

Означені правопорушення є міжнародними злочинами та не мають строків давності. Українська влада та український народ разом з міжнародною спільнотою впровадили механізм відновлення та захисту прав українських дітей. Посилено оборонну сферу, евакуаційні та інформаційно-роз'яснювальні заходи, здійснюється фіксація правопорушень [10].

У дослідженні І. О. Позігун «Міжнародні стандарти захисту прав дітей» (2022) здійснено аналіз міжнародних механізмів захисту прав дітей на прикладі європейських інституцій. Проаналізовані міжнародні нормативно-правові документи, які спрямовані на забезпечення прав дітей та які ратифіковані державними органами нашої країни для подальшого практичного застосування у правовій площині захисту основних інтересів дітей. Автором визначені основні права дитини. Доведено, що Конвенція ООН про права дитини є основним систематизованим нормативним актом, що містить основні права дитини [31].

Визначені основні міжнародні правові механізми захисту прав неповнолітніх, шляхом деталізації організаційно-правових інститутів, серед яких провідне місце займає: Комітет ООН по правах дитини, Дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ), Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ), Організація Об'єднаних Націй з питань науки, освіти і культури (ЮНЕСКО) [31].

Встановлено, одним з важливих способів захисту прав дітей є судовий захист. Наголошено на тому, що саме Європейський Суд з прав людини є тим міжнародним механізмом, що вирішує справи по суті, де одним з суб'єктів чий права були порушені виступають діти або їх представники.

У дослідженні акцентовано увагу на тому, що ефективність норм міжнародного права залежить від правових механізмів, які здатні забезпечити їх дотримання, якщо політика держави та її правова система забезпечує, ратифікує та втілює в життя громадян міжнародні норми права, то міжнародні стандарти захисту прав дитини будуть дієвими при вирішенні конкретної справи на її благо.

В статті розмежовується та роз'яснюються міжнародне нормативно-правового забезпечення захисту прав дітей, досліджується наявність міжнародних механізмів спрямованих на захист прав неповнолітніх, встановлено роль судового захисту прав дітей на прикладі Європейського Суду з прав людини. Цінним є запропонований механізм вдосконалення захисту прав дітей, з урахуванням вивчення міжнародного досвіду [31].

Проблема соціального супроводу стала предметом дослідження Михайлишиної Г. та Довгої М. У публікації «Соціальний супровід сімей з дітьми, які постраждали в період воєнного стану на території України» (2022) розкрито особливості соціальної роботи з українськими сім'ями в період російської окупації території України. Актуалізовано проблему соціального супроводу українських сімей у західному регіоні України та країнах Європи. Виокремлено перелік організацій та ініціатив, що здійснюють допомогу українцям у період воєнного стану на території України. Висновки зроблено на основі опитування українських сімей протягом першого місяця з початку війни на території України. Аналіз відповідей дав підстави для визначення їх психологічного стану про наступні дії та думки на подальше майбутнє у важкий для усіх українців час [26].

Особливу увагу приділено питанням допомоги в Україні та Польщі. Доведено, вчасне і правильне надання соціального супроводу, в тому числі психологічної допомоги призводить до швидшої стабілізації людини як індивіда в сім'ї, колективі та суспільстві.

Здійснено опитування українських сімей протягом першого місяця з початку війни на території України, щоб визначити їх психологічний стан про наступні дії та думки на подальше майбутнє у важкий для усіх українців час [26].

Діючу систему України з надання гарантій та соціальних пільг окремої категорії клієнтів соціальної роботи – діти-сироти та діти, які залишились без батьківського піклування проаналізовано у статті Є. Пліско та В. Тіщенко «Аналіз сучасного стану соціального захисту дітей-сиріт та дітей позбавлених

батьківського піклування» (2022). У ній розглянуто нормативно-правову базу забезпечення державної політики з соціального захисту. Встановлено три категорії сирітства: біологічні сироти, соціальні сироти, міграційне сирітство. Обґрунтовано причини, що впливають на поширення явища дитячого сирітства: економічна нестабільність, криза інституту сім'ї, зменшення цінності шлюбу, асоціальна поведінка дорослих, зростання кількості розлучень, збільшення неповних сімей та позашлюбних народжень тощо. Основним інструментом соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування установлено державні соціальні стандарти: мінімальне матеріальне забезпечення – харчування, одяг, взуття; медичне обслуговування; працевлаштування; житлове забезпечення; мінімальний стандарт забезпечення дитини до надання їй статусу дитини-сироти; стандарт грошового забезпечення прийомних батьків та батьків-вихователів тощо [30].

У статті В. В. Чернобук «Міжнародно-правові стандарти захисту прав дитини в умовах збройних конфліктів» (2023) визначено, що захист дітей в умовах збройних конфліктів являє собою комплекс нормативно-правових актів. З'ясовано, що захист дітей в умовах збройних конфліктів здійснюється не тільки відповідно до ст. 3 загальної для всіх Женевських конвенцій та Протоколу II, а й у рамках декларацій та конвенцій, присвячених безпосередньо захисту дітей у період збройних конфліктів [62].

Окреслено також ряд міжнародних неурядових рухів, діяльність яких спрямована на контроль за дотриманням державами норм Міжнародного гуманітарного права щодо дітей, на припинення сторонами конфлікту вчинення злочинів щодо дітей в умовах збройних конфліктів, на реабілітацію дітей, які пережили збройний конфлікт. Також досліджено дотримання міжнародними судами принципом пріоритетного захисту дітей в період збройних конфліктів та ситуацію зі злочинами проти дітей, які потрапили під судовий контроль Міжнародного кримінального суду.

У межах аналізу наукової розробленості проблеми соціально-правового захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування нами

також була опрацьована законодавча база, що регулює питання захисту дитинства на міжнародному та державному рівнях. У поле нашого дослідження ввійшла Женевська Декларація прав дитини (1924), яка вперше сформулювала цілі та принципи захисту прав дитини. Проте вона не стала обов'язковою до виконання. Серед документів, де приділялася увага захисту прав дитини і який мав юридичну силу є Загальна декларація прав людини (1948).

Важливим міжнародним нормативно-правовим документом є Конвенція ООН про права дитини (1989), яка була ратифікована Україною в 1991 році. Основні положення конвенції лягли в основу українського законодавства, положення якого спрямовані на захист дітей [20].

Серед нормативно-правової бази у сфері дитинства вагоме значення відіграє Закон України «Про охорону дитинства» (2017). Документом визначено семантико-сміслові значення понять пов'язаних із дитинством та окреслено вектори забезпечення захисту такої категорії населення як діти [48].

Складовою законодавства про охорону дитинства є Закон України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» (2005) [43].

Додатковими документами, що регулюють питання захисту дитинства, є постанови Кабінету Міністрів України «Поліпшення виховання, навчання, соціального захисту та матеріального забезпечення дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування» (1994), «Порядок провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини» (2008), «Про стан соціального захисту дітей та невідкладні заходи, спрямовані на захист прав дитини в Україні» (2020), «Про утворення Координаційного штабу з питань захисту прав дитини в умовах воєнного стану» (2022) [49; 47; 51; 52].

Аналіз наукової літератури засвідчив, що дослідження системи соціально-правового захисту дітей є предметом вивчення різних галузей знань:

соціальна робота, соціальне забезпечення, право, політологія, юриспруденція, ювенальна юстиція та ін. Питання захисту дітей нашло висвітлення й в нормативних документах міжнародного та державного рівнів.

1.2. Нормативно-правове забезпечення у сфері захисту дитинства

В Україні ратифіковано низку міжнародних документів у сфері охорони дитинства, протягом останніх років схвалено понад 15 стратегій і різних концепцій, які визначають основні вектори руху нашої держави в різних сферах, у тому числі життя дітей.

Зокрема, прийнято суттєві зміни до Сімейного Кодексу України, законів України «Про охорону дитинства», «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей», «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування». Удосконалено механізми запобігання жорстокому поводженню з дітьми, організації надання допомоги дітям, які перебувають у складних життєвих обставинах [27].

Питання правового регулювання прав дітей є одним з важливих в міжнародному праві. Ключову роль в регулюванні зіграли як наслідки Першої світової війни, так і зростаючий інтерес до проблеми захисту дітей у більшості країн Європи та Північної Америки. У 1919 р. Лігою Націй був створений Комітет дитячого благополуччя. Комітет займався розробкою необхідних заходів положення безпритульних дітей, рабства, дитячої праці, торгівлі дітьми та проституції неповнолітніх. В 1924 р. Ліга Націй прийняла Женевську Декларацію прав дитини, яка вперше сформулювала цілі та принципи захисту прав дитини. Проте, на жаль, Декларація не стала загально визнаним документом для держав. Першим важливим документом у галузі захисту прав дітей можна вважати Загальну декларацію прав людини 1948 р., у якій зазначається, що діти повинні бути об'єктом особливого захисту і допомоги. Декларація закріплює, що користування основними правами людини не залежить від віку, також звернена увага на необхідність особливого захисту

материнства та дитинства (ст. 25 «Материнство і дитинство дають право на особливе піклування і допомогу. Всі діти, народжені у шлюбі або поза шлюбом повинні користуватися однаковим соціальним захистом») та вперше сформульовані основні вимоги одержання освіти (ст. 26). [13; 8, с. 80–81].

Право дитини на сім'ю закріплено на законодавчому рівні, і перш за все – в Конвенції ООН про права дитини [20].

Важливим міжнародним нормативно-правовим документом є Конвенція ООН про права дитини від 20 листопада 1989 року, яка ратифікована постановою Верховної Ради УРСР № 789-ХІІ від 27 лютого 1991 року «Про ратифікацію Конвенції про права дитини».

У Конвенції зазначено, що дитина, яка тимчасово або постійно позбавлена сімейного оточення або яка в її власних якнайкращих інтересах не може залишатися в такому оточенні, має право на особливий захист і допомогу, що надаються державою (ст.20).

У Конвенції також закріплено право на життя (ст.6), право на ім'я та громадянство (ст.7), право на користування найбільш досконалими послугами системи охорони здоров'я (ст.24), право на соціальне забезпечення (ст.26), право на освіту (ст.29), право на відпочинок та дозвілля (ст.31), право на захист від усіх форм сексуальної експлуатації та сексуальних розбещень (ст.34), право на захист від усіх форм експлуатації (ст. 36), право на правову допомогу та гуманне ставлення (ст.37) [20; 17, с. 121].

Ратифікована Україною у 1991 році Конвенція ООН про права дитини є основоположним міжнародним документом, що визначає головні вектори роботи держави у сфері охорони дитинства.

Ратифікувавши Конвенцію, Україна тим самим, ґрунтуючись на першорядності загальнолюдських цінностей і гармонійного розвитку особистості, визнала пріоритет інтересів дитини у суспільстві та необхідність особливої турботи про соціально незахищених дітей, зокрема, дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, та взяла на себе зобов'язання по

забезпеченню прав та соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування [17, с. 121].

Починаючи з 2009 року постійно впроваджувались відповідні програмні документи: Загальнодержавна програма „Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини” на період до 2016 року, а також Державна соціальна програма „Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини” на період до 2021 року, прийнята у 2017 році.

Ці нормативно-правові акти забезпечили продовження імплементації в національне законодавство положень Конвенції ООН про права дитини, а також міжнародних стандартів і пріоритетів Стратегії Ради Європи з прав дитини [27].

Основним документом нормативно-правового регулювання захисту дітей в Україні є Конституція України. Вона проголошує, що тільки виховання в сім’ї відповідає найкращим інтересам дитини [22].

Обов’язок дбати за кожну осиротілу дитину відповідно до Конституції України покладається на державу. Органи опіки та піклування займаються влаштуванням таких дітей.

Конституція гарантує конституційні права та свободи громадян, у тому числі і дітей (розділ II). Це зокрема: право на вільний розвиток своєї особистості (ст. 23), право на життя (ст. 27), право на повагу до гідності особистості(ст. 28), право на соціальний захист (ст. 46), право на житло (ст. 47), право на охорону здоров’я (ст. 49), право на освіту (ст. 53), право на правову допомогу (ст. 59).

Крім цього, положення статті 25 Закону України «Про охорону дитинства» (2017) також спрямовані на соціальний захист дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування [48]. Основні його положення ґрунтуються на Конституції України, Конвенції ООН про права дитини, міжнародних договорах, а також інших нормативно-правових актах, що регулюють суспільні відносини у цій сфері.

Відповідно до зазначеної статті Закону України «Про охорону дитинства» діти, які внаслідок смерті батьків, позбавлення батьків батьківських прав, хвороби батьків чи з інших причин залишилися без батьківського піклування, мають право на особливий захист і допомогу з боку держави. Відсутність одного або обох з батьків та батьківського піклування підтверджується відповідними документами, які є підставою для надання цим дітям матеріального забезпечення і пільг, передбачених законодавством України [48; 17, с. 122.].

У документі розкрито сутність основних понять, що пов'язані з дитиною, а саме: «дитина», «дитинство», «дитина-сирота», «діти, позбавлені батьківського піклування», «дитина, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів», «дитина, яка перебуває у складних життєвих обставинах», «дитина, розлучена із сім'єю», «безпритульні діти», «дитина-інвалід», «дитина-біженець», «дитина, яка потребує додаткового захисту», «діти, які потребують тимчасового захисту», «неповна сім'я», «багатодітна сім'я», «прийомна сім'я», «дитячий будинок сімейного типу», «контакт з дитиною».

З метою поліпшення виховання, навчання, соціального захисту та матеріального забезпечення дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування було прийнято постанову Кабінету Міністрів України «Поліпшення виховання, навчання, соціального захисту та матеріального забезпечення дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування» (1994). Вона містить положення про покращення якості опіки та піклування, забезпечення прав та потреб дітей-сиріт, а також розвиток програм для їх соціальної адаптації. Документом регламентовано було, що діти-сироти і діти, позбавлені батьківського піклування, крім тих, що перебувають під опікою (піклуванням), знаходяться на повному державному утриманні [49].

Постановою було зобов'язано профільні Міністерства в першу чергу забезпечувати потреби навчально-виховних закладів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Зверталася увага на необхідність забезпечувати в першочерговому порядку навчально-виховні заклади для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, матеріально-технічними ресурсами, обладнанням, транспортними засобами, товарами культурно-побутового та спортивного призначення, господарського вжитку. Надавати зазначеним закладам пільги для функціонування та розвитку їх підсобних господарств і цехів.

Наголошувалося на необхідності розвитку нових форм виховання таких дітей, зокрема створення дитячих будинків сімейного типу.

На Міністерство охорони здоров'я покладалося забезпечення медичного обслуговування даної категорії дітей.

Органи державної влади зобов'язані були затвердити регіональні програми соціального захисту й підтримки дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування.

Одним зі складових соціально-правового захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, було впровадження для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, що виховуються, або навчаються у навчально-виховних та навчальних закладах, єдиного квитка, який дає право на безплатне відвідування кінотеатрів, виставок, музеїв, спортивних споруд, безплатний проїзд у громадському міському (приміському) транспорті (крім таксі).

Окрема увага приділена питанню матеріального забезпечення дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які вступили до закладів освіти різного рівня. Також врегульоване питання прийому дітей даної категорії поза конкурсом.

Прийняття даної Постанови сприяло вдосконаленню системи соціального захисту та надання дітям, які опинилися без батьківського

піклування або стали сиротами, додаткових гарантій у сферах виховання, освіти, медичного обслуговування та матеріальної підтримки [49].

Значна увага приділена була створенню умов для гармонійного розвитку означеної категорії дітей. На законодавчому рівні вони отримали право на безкоштовне відвідування гуртків, музеїв, театрів, виставок.

Правові, організаційні, соціальні засади та гарантії державної підтримки дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, осіб із числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, визначаються Законом України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування», який набув чинності 13 січня 2005 року і є складовою законодавства про охорону дитинства [43]. Оскільки, даний законодавчий документ є одним із основних в сфері захисту прав дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, його періодично переглядають і вносять необхідні зміни.

Статтею 8 Закону України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» встановлено, що держава здійснює повне забезпечення дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, а також осіб із їх числа [43; 17, с. 122].

Закон містить 40 статей, положення яких спрямовані на захист дітей. Ним унормовано визначення таких термінів як «дитина-сирота», «діти, позбавлені батьківського піклування», «статус дитини-сироти та дитини, позбавленої батьківського піклування», «особи із числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування», «форми влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування», «усиновлення», «встановлення опіки та піклування», «передача до прийомної сім'ї передача до дитячого будинку сімейного типу», «соціальний супровід» та ін. Точне та чітке визначення понять в подальшому сприяло уникненню двозначностей та розбіжностей в тлумаченні та створило умови для подальших дій і рішень [43].

Законом прописані засади державної політики щодо соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, а також осіб із їх числа, спрямовані на забезпечення їхнього благополуччя, розвитку та інтеграції в суспільство [43].

Механізм провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини, прописано в постанові Кабінету міністрів України «Порядок провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини» (2008) останні зміни до якої були внесені 09 червня 2023 р [35].

Відповідно до Постанови органи опіки та піклування провадять свою діяльність, пов'язану із захистом прав дитини, з дотриманням таких принципів:

- забезпечення найкращих інтересів дитини;
- недопущення дискримінації дітей;
- конфіденційності інформації про дитину.

Документ складається з таких розділів:

- Загальна частина.
- Соціальний захист дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах.
  - Виявлення дітей, які залишились без батьківського піклування.
  - Ведення обліку дітей, які залишились без батьківського піклування, дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.
  - Набуття дитиною статусу дитини-сироти або дитини, позбавленої батьківського піклування.
  - Влаштування дітей, які залишились без батьківського піклування, дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.
  - Захист майнових та житлових прав дітей, дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.
  - Реєстрація народження дитини та розв'язання спорів між батьками щодо виховання дитини.

– Особливості провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини, батьки якої перебувають на територіях, які розташовані в районі проведення воєнних (бойових) дій або які перебувають в тимчасовій окупації, оточенні (блокуванні)/тимчасово окупованій території.

– Особливості провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини під час дії на території України надзвичайного або воєнного стану [35].

Постановою прописаний алгоритм дій представників служби у справах дітей, що створили органи державної влади чи органи місцевого самоврядування.

У додатках до Постанови подано зразки документів: журнал обліку повідомлень про дітей, які залишились без батьківського піклування; акт про факт передачі дитини, книга первинного обліку дітей, які залишились без батьківського піклування, дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування; висновок про стан здоров'я, фізичний та розумовий розвиток дитини; висновок про стан здоров'я заявника; журнал обліку потенційних опікунів, піклувальників, прийомних батьків, батьків-вихователів; опис майна дитини-сироти та дитини, позбавленої батьківського піклування; облік нерухомого майна дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування; акт обстеження умов проживання; акт проведення оцінки рівня безпеки дитини; акт про виявлення дитини, яка залишилася без батьківського піклування, переміщеної з територій, які розташовані в районі проведення воєнних (бойових) дій, або батьки якої перебувають на територіях, які розташовані в районі проведення воєнних (бойових) дій або які перебувають в тимчасовій окупації, оточенні (блокуванні)/тимчасово окупованій території; направлення (путівка) на влаштування/зарахування дитини-сироти або дитини, позбавленої батьківського піклування, до закладу охорони здоров'я, загальної середньої освіти (у тому числі спеціальної та спеціалізованої), іншого закладу або установи (незалежно від форми власності та

підпорядкування); висновок про підтвердження місця проживання дитини для її тимчасового виїзду за межі України; книга обліку дітей, які тимчасово переміщені (евакуйовані) на території України, де не ведуться бойові дії, або за межі України [35].

Аналіз статей постанови «Порядок провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини» показав, що у ній чітко визначено процедуру проведення заходів захисту прав дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, визначено повноваження та обов'язки органів державної влади у сфері захисту прав дитини, визначено відповідальності за порушення законодавства у сфері захисту прав дитини [35].

Прийнято Закон України «Про Загальнодержавну програму "Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини"» на період до 2016 року", в якому акцентується увага на важливості забезпечення оптимального функціонування цілісної системи захисту прав дітей в Україні відповідно до вимог Конвенції ООН про права дитини та з урахуванням цілей розвитку, проголошених Декларацією тисячоліття ООН [16].

У 2018 р. постановою Кабінету Міністрів України була затверджена державна соціальна програма «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2021 року [44].

Документом планується реформування системи забезпечення прав дітей, запровадження партнерських відносин між органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування та територіальними громадами.

В цілому Програма передбачає:

- створення сприятливих умов для життя та розвитку дитини;
- забезпечення рівних можливостей для всіх дітей;
- зміцнення інституту сім'ї та формування відповідального батьківства;
- захист дітей від насильства;
- створення системи правосуддя, дружнього до дитини;

- урахування найкращих інтересів і думки дитини при прийнятті рішень, що стосуються її життя;
- забезпечення прав дітей у ситуаціях воєнних дій чи збройних конфліктів;
- створення безпечного інформаційного простору для дітей.

Серед пріоритетних напрямів програми акцентується увага на :

- інтеграцію дітей, які утримуються в інтернатних закладах, у соціальний простір територіальної громади;
- зміцнення системи захисту прав та інтересів дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування;
- удосконалення механізмів урахування думки дитини під час вирішення питань, що стосуються її життя [44].

У зв'язку з процесами децентралізації в країні та підвищенням ролі територіальних громад до Програми включено розділ «Активізація ролі територіальної громади в умовах децентралізації», яким передбачено заходи з формування громад, доброзичливих до дітей.

У зв'язку з накопиченням проблемних питань у сфері забезпечення та захисту прав дитини, виникненням нових викликів, пов'язаних із збройним конфліктом на сході України, безсистемним реформуванням базових процедур та структур, завдання яких полягає у забезпеченні та дотриманні прав дітей, які становлять шосту частину українського соціум було прийнято Постанову Верховної Ради України «Про стан соціального захисту дітей та невідкладні заходи, спрямовані на захист прав дитини в Україні» (2020) [51].

Постановою вказувалося на необхідність удосконалення законодавчих документів щодо:

- процедури позбавлення і поновлення батьківських прав;
- забезпечити вдосконалення процедури перетину дітьми лінії розмежування, видачі паспортів громадян України дітям, які проживають на окупованих територіях, видачі документів дітям віком до трьох років, які вперше перетинають лінію розмежування;

– розробити та затвердити порядок проведення допиту в кримінальному провадженні, опитування у цивільному процесі дитини, яка є потерпілою, свідком чи підозрюваною, у тому числі дитини, яка постраждала від сексуального насильства чи насильства в сім'ї;

– розробити та затвердити порядок надання органам опіки та піклування інформації, що обмежена таємницею слідства, таємницею усиновлення, лікарською таємницею, для здійснення заходів із забезпечення та дотримання прав дитини;

– розробити та затвердити порядок виїзду дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, за кордон на навчання;

– забезпечити проведення детального аналізу процедури надання дітьми-сиротами і дітьми, позбавленими батьківського піклування, згоди на влаштування їх до сімейних форм виховання або на усиновлення, ввести зміни до відповідних нормативно-правових актів з метою розширення участі дітей у процесах прийняття рішень, пов'язаних з їхнім життям і благополуччям тощо. Виконання Постанови сприятиме удосконаленню чинного законодавства, що регулює питання захисту інтересів дітей у тому числі дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування [51].

Зазначимо, що цілями державної політики в інтересах дітей є: здійснення прав дітей, передбачених Конституцією України, недопущення їхньої дискримінації, зміцнення основних гарантій прав і законних інтересів дітей, а також відновлення їхніх прав у випадках порушень; формування правових основ гарантій прав дитини; сприяння фізичному, інтелектуальному, психічному, духовному й моральному розвитку дітей, вихованню в них патріотизму й громадянства, а також реалізації особистості дитини в інтересах суспільства й відповідно до Конституції України, досягненнями української й світової культури .

Важливим напрямом діяльності нашої держави у сфері захисту прав дитини є покращення чинного законодавства, ратифікація конвенцій, у тому числі імплементація норм міжнародного права. Як наслідок, Україна є

учасницею цілого ряду міжнародних документів у сфері забезпечення прав дитини. Однак в умовах воєнного стану, який запроваджено на території усієї країни, реалізувати виконання покладених на державу функцій щодо забезпечення захисту прав дитини вкрай важко.

Позитивним зрушенням у нашій державі щодо захисту прав дітей стало прийняття постанови Кабінету Міністрів України «Про утворення Координаційного штабу з питань захисту прав дитини в умовах воєнного стану» від 17.03.2022 № 302 [52].

Координаційний штаб є тимчасовим консультативно-дорадчим органом Кабінету Міністрів України, який створено для сприяння координації діяльності центральних і місцевих органів виконавчої влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування з питань захисту прав дитини в умовах воєнного стану.

Основними завданнями Координаційного штабу є:

- координація дій органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування щодо організації евакуації дітей, зокрема дітей з інвалідністю, дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, неповнолітніх дітей, що проживають або зараховані до закладів різних типів, форм власності та підпорядкування на цілодобове перебування, які влаштовані на виховання та спільне проживання до прийомної сім'ї, дитячого будинку сімейного типу, які перебувають під опікою, піклуванням, які влаштовані до сімей патронатних вихователів, з небезпечних територій, а також створення безпечних умов для їх перебування;

- координація дій органів виконавчої влади щодо розміщення та задоволення потреб дітей, евакуйованих у безпечні регіони України, та тих, які переміщені у держави тимчасового перебування;

- здійснення контролю за постановкою на консульський облік дітей в державі їх тимчасового влаштування і визначення шляхів, механізмів та способів вирішення проблемних питань, що виникають під час постановки на

консульський облік дітей, та забезпечення повернення дітей до України після припинення воєнних дій;

- визначення шляхів і способів вирішення проблемних питань щодо захисту прав дитини в умовах воєнного стану;

- прийняття оперативних рішень щодо захисту прав дітей;

- моніторинг дотримання соціальних стандартів та прав дітей у державах їх тимчасового перебування, а також організація їх повернення в Україну;

- інформування громадян України та міжнародної спільноти про становище та потреби в захисті дітей в умовах воєнного стану.

- Варто зауважити, що за невеликий період часу функціонування Координаційного штабу завдяки зусиллям представників, які увійшли до його складу, було проведено значний обсяг робіт, а саме:

- прийнято узгоджені рішення щодо визначення завдань державних органів, залучених до вирішення питань реалізації політики щодо захисту прав дитини;

- здійснено евакуацію дітей з небезпечних територій та проведено координацію їх безпечного переміщення до місць тимчасового влаштування;

- координовано роботу обласних військових адміністрацій та органів місцевого самоврядування для підготовки й організації безпечних місць для тимчасового розміщення евакуйованих дітей та задоволення їх потреб;

- забезпечено облік дітей, які виїхали на безпечну територію України або за межі України. Зокрема, урядом було ухвалено рішення щодо запровадження обліку інформації про дітей, які тимчасово переміщені (евакуйовані) на території України, де не ведуться бойові дії, або за межі України. Так, було створено Єдину інформаційно-аналітичну систему «Діти» для ведення в ній відповідного обліку та забезпечено захист інформації, що там міститься;

– здійснено перевірку, опрацьовано та продовжується опрацювання запрошення установ, організацій різних типів і форм власності, які уповноважені державою остаточного перебування дітей на здійснення заходів щодо прийому та супроводу дітей з інших країн;

– здійснюється моніторинг дотримання Правил перетинання державного кордону громадянами України, дітьми із законними представниками або організованими групами дітей у взаємодії з центральними та місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування;

– здійснюється через уповноважених представників моніторинг умов перебування дітей в Україні та за її межами, слідкування за дотриманням соціальних стандартів і прав дитини у державі її перебування й разом з консульськими установами та дипломатичними представництвами України здійснюються реалізація та захист прав та інтересів дітей, які перебувають за межами України;

– подано Кабінету Міністрів України розроблені за результатами роботи рекомендації та пропозиції, що вже почали реалізовуватися через прийняття Кабінетом Міністрів України низки постанов, наприклад таких, як постанова Кабінету Міністрів України від 23.08.2022 № 940 «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо удосконалення механізму проведення евакуації» та інших [52].

З огляду на викладене можна зробити висновок про те, що держава завдяки уповноваженим членам складу Координаційного штабу здійснює гідну підтримку та захист прав дітей в умовах воєнного стану.

Окрім вище зазначених та проаналізованих документів в українському законодавстві існує також ряд нормативних актів, спрямованих безпосередньо на покращення соціального захисту дітей-сиріт і дітей, що залишилися без опіки батьків. Це Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження порядку передачі дітей, які є громадянами України, іноземцям і здійснення контролю за умовами їх проживання у сім'ях усиновителів» (1996) [46], «Про

поліпшення виховання, навчання, соціального захисту та матеріального забезпечення дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» (1994) [49], «Положення про прийомну сім'ю» (2002) [33], «Положення про дитячий будинок сімейного типу» (2002) [32], «Про затвердження порядку передачі дітей, які є громадянами України, іноземцям і здійснення контролю за умовами їх проживання у сім'ях усиновителів» (2008) (Додаток А) [46].

Отже, нами вивчено та проаналізовано нормативно-правову базу, яка врегульовує питання захисту дитинства. З'ясовано, що нормативно-правову базу з соціального захисту дітей, зокрема й дітей-сиріт та дітей, які позбавлених батьківського піклування, складають: міжнародні нормативно-правові акти, Конституція України, закони України, акти Президента України, постанови Кабінету Міністрів України та інші документи України.

Аналіз нормативно-правових документів показав, що законодавство в сфері охорони дитинства розроблено відповідно до міжнародних та європейських стандартів. Важливим напрямом діяльності нашої держави у сфері захисту прав дитини є покращення чинного законодавства відповідно до викликів часу.

Визначено, що на сьогодні на законодавчому рівні окреслено засади важливого напрямку державної соціальної політики – здійснення соціально-правового захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, через надання різного роду соціальних послуг.

1.3. Понятійно-категоріальний апарат дослідження

Захист прав дитини здійснюється за рахунок поєднання зусиль цілої низки правових категорій нормативного та інституційного змісту. Тобто мова йде про сукупність правових норм та конкретних механізмів, які в рамках цих же норм забезпечують захист прав дитини.

Права дитини та її правовий статус становлять похідну від загально-правового статусу людини, тому й система захисту її прав буде похідною від загально-правової системи захисту прав людини [19, с. 55].

Держава повинна забезпечувати дитині всі права. Правовий статус дитини, як і принципи правового статусу дитини, принципи правового захисту прав та свобод дитини становлять предмет уваги теоретиків права, представників науки конституційного права, адміністративного і кримінального права, міжнародного права і т. д. З

П. П. Шляхтун вважає, що права дитини – права людини щодо дітей [63, с. 372–373; 10]. В юридичній енциклопедії під правами дитини розуміють систему прав і свобод, що характеризують правовий статус дитини, з урахуванням особливостей її розвитку, до повноліття [39, с. 707]. Під правами дитини розуміють також систему можливостей, які необхідні особі для її комплексного цілісного розвитку відповідно до вимог середовища, беручи до уваги незрілість дитини [38]. На думку О. А. Шульц права дитини становлять систему соціальних, економічних, культурних та інших можливостей, які зумовлені особливостями фізичного, психологічного та розумового розвитку дитини, що визнаються та здійснюються у певний період життя людини – дитинства, виходять з принципів природного права, загальнолюдських цінностей, визнаних у міжнародному праві та національному законодавстві, гарантуються державою, суспільством, сім'єю та іншими суб'єктами права й мають особливий режим та механізм реалізації і захисту [64, с. 95; 10, с. 64].

Права дитини закріплені в різних нормативних документах. Основним документом, спрямованим на захист прав дитини є Закон України «Про охорону дитинства». Відповідно до нього, кожна дитина має право на: життя та охорону здоров'я (ст. 6), на ім'я та громадянство (ст. 7), на достатній життєвий рівень (ст. 8), на вільне висловлення думки та отримання інформації (ст. 9), на захист від усіх форм насильства (ст. 10), на проживання в сім'ї разом з батьками або в сім'ї одного з них та на піклування батьків (ст. 11), на контакт

з батьками, які проживають окремо (ст. 15), на майно (ст. 17), на житло (ст. 18), на освіту (ст. 19), на працю з 16 років, як виняток, після досягнення 15 років, якщо це не завдає шкоди їх здоров'ю і навчанню за згодою одного з батьків або особи, яка замінює батьків (ст. 21), на зайняття підприємницькою діяльністю (ст. 22), на об'єднання в дитячі та молодіжні організації (ст. 23) та багато інших. Такі права є загальними. До особливих прав належать: право на особливий захист прав та інтересів дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, право на утримання і виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, та безпритульних дітей (ст. 24), право на соціальний захист дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування (ст. 25) [48; 10, с. 64].

До того ж діти, в тому числі діти-сироти, позбавлені батьківського піклування; діти, які перебувають у складних життєвих обставинах; діти, які постраждали внаслідок воєнних дій чи збройного конфлікту мають право на безоплатну вторинну правову допомогу (ст. 14) [48].

Схема 1.1

Про забезпеченність прав дитини можна говорити, коли задоволені потреби дитини, батьки мають належний потенціал та є сприятливими фактори сім'ї та середовища (Схема 1.1).

Правовий захист у теоретико-множинному розумінні – це юридична діяльність, правова поведінка, правова активність, правові відносини тощо уповноважених осіб у сфері забезпечення прав людини. Він відображає рівень задоволення суб'єкта наявністю необхідних правових механізмів, які здатні забезпечити ефективний захист його прав та законних інтересів. Тому правовий захист охоплює собою діяльність окремих суб'єктів владних повноважень у процесі реалізації норм процесуального права та сукупність правовідносин, які виникають між цими органами державної влади та місцевого самоврядування й окремими громадянами, і виступає в якості процедур забезпечення, виконання та застосування суб'єктами правовідносин юридичних норм, спрямованих на реалізацію прав, свобод та законних інтересів людини. Іншими словами, правовий захист – це діяльність компетентних органів державної влади, органів делегованих повноважень та органів місцевого самоврядування щодо створення та приведення в дію правових механізмів, які забезпечують реалізацію прав, свобод, законних інтересів, обов'язків, а також гарантій, компенсацій та пільг, які є похідними від правового статусу людини.

Правовий захист дитини передбачає собою універсальну, нерозривну єдність правового регулювання та діяльності представників інституційного апарату, які спрямовані на забезпечення прав, свобод та законних інтересів дитини, їх відновлення в разі порушення та недопущення таких протиправних дій у майбутньому [19, с. 58].

Ефективним інструментарієм захисту дитини є забезпечення соціального захисту дитинства.

Необхідно зазначити, що в поняття соціального захисту різні автори вкладають неоднаковий зміст. Так, на думку В. Лагутіна, це поняття розглядається як «сукупність заходів, що здійснюються у суспільстві для

забезпечення суспільно нормативних умов матеріального та духовного життя всіх членів суспільства, насамперед тих, хто не здатний самостійно забезпечити такі умови». Отже, в цьому терміні головним чинником є суспільно нормальні умови матеріального і духовного життя всіх без винятку членів суспільства. З огляду на це, виникає необхідність розробки на державному рівні нормативів суспільно нормальних умов матеріального і духовного життя.

Детальніший зміст та системність поняття соціального захисту втілений у терміні «соціальний захист», який пропонує О. Новікова. Заслуговує уваги той факт, що соціальний захист розглядається науковцем із позиції забезпечення соціальної безпеки, яка одночасно є системоутворюючим чинником соціального захисту: «Цей процес (дія) по досягненню соціальної безпеки».

Сутність соціального захисту дитинства полягає в тому, щоб за допомогою організаційних, правових, фінансово-економічних, соціально-психолого-педагогічних засобів, форм і методів здійснювати підтримку й допомогу дитині з метою задоволення її потреб і інтересів. Із цієї позиції соціальний захист дитинства розуміється набагато ширше чим поняття «правовий захист дитини», «охорона прав дитини», оскільки охоплює всю сукупність організаційних, правових, економічних, соціальних, психолого-педагогічних гарантій, що забезпечують реалізацію прав дітей. Інакше кажучи, соціальний захист дитинства розуміється як система. Зазначимо, що система соціального захисту дитинства різнорівнева, пронизує всі інститути процесу соціалізації особистості дитини й багато в чому визначає ефективність даного процесу.

Таким чином, соціальний захист дитинства в сучасному світі є одним з найважливіших, основних факторів економічного, соціального, культурного розвитку суспільства, держави, представляє основу його національної безпеки. Право дитини на соціальний захист, доступність одержання соціальної

допомоги стали одним із природних прав і свобод особистості, і в такій якості зафіксовані в конституціях більшості цивілізованих країн [16, с. 74].

Водночас, зважаючи на відсутність одностайності у тлумаченні терміна «соціальний захист» зазначимо, що нам видаються більш переконливими і аргументованими у цьому контексті підходи міжнародних організацій. Так, Дитячий фонд Організації Об'єднаних Націй (ЮНІСЕФ) визначає, що соціальний захист – це сукупність установ і заходів соціального страхування і соціальної допомоги, спрямованих на забезпечення безпеки повсякденного життя населення та включає п'ять основних елементів – пенсії і допомога внаслідок втрати годувальника; лікувальна допомога, виплати внаслідок хвороби та тимчасової втрати працездатності; допомога на утриманців і допомога внаслідок вагітності; соціальна допомога; допомога за безробіттям [4].

Саме це визначення якнайбільше підходить до сфери соціального влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Сфера соціального влаштування – державне влаштування дитини в сім'ї громадян або інтернатні заклади з метою захисту їх прав та інтересів. Таким чином, соціальний захист дитини-сироти та дитини, позбавленої батьківського піклування, це:

- державне влаштування дитини;
- виплати соціальної допомоги;
- контроль за утриманням, вихованням, проживанням дитини, в тому числі за цільовим використанням коштів [4, с. 7–8].

Відтак основними структурними компонентами системи соціального захисту дитинства є форми й методи її реалізації. Форми соціального захисту дитинства:

1. Ухвали й рішення компетентних органів в сфері соціального захисту дитинства.

2. Програми. Ця форма характерна для органів державної влади, що займаються соціальним захистом дитинства. Широко відома, наприклад,

цільова програма «Діти України», в якій докладно викладено основні напрямки діяльності держави з різних аспектах соціального захисту дитинства. У регіонах країни розроблені й реалізуються регіональні програми щодо соціального захисту дитинства, що враховують кліматичні, екологічні, демографічні, соціально-економічні особливості, специфіку проживання й потреб певних категорій дітей; «Діти родин біженців і змушених переселенців», «Підліток», «Діти вулиці», «Охорона здоров'я матері й дитини», «Планування родини», програми сімейної політики, реформування освіти й інші.

3. Плани заходів щодо соціального захисту дитинства (план дій щодо поліпшення положення дітей у Україні).

4. Створення й розвиток матеріальної бази для соціального захисту дитинства, мобілізація для цього державних і недержавних ресурсів, контроль за витратою засобів, що направляються державними органами, громадськими організаціями, трудовими колективами й іншими джерелами на соціальний захист дитинства [7; 16, с. 74-75].

Засади державної політики щодо соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, а також осіб із їх числа, визначено статтею 3 Закону України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» [43]. Також документом визначено заходи соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, а також осіб із їх числа. Держава здійснює повне забезпечення дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, а також осіб із їх числа. Наголошується, що допомога та утримання таких дітей не можуть бути нижчими за встановлені мінімальні стандарти, що забезпечують кожній дитині рівень життя, необхідний для фізичного, розумового, духовного, морального та соціального розвитку на рівні, не нижчому за встановлений прожитковий мінімум для таких осіб.

Державні соціальні стандарти і нормативи встановлюються щодо:

- мінімального матеріального забезпечення, витрат на харчування, одяг та взуття;
- житлового забезпечення на рівні, не нижчому за встановлені у [Житловому кодексі Української РСР](#) нормативи;
- житлового забезпечення таких дітей після завершення їх виховання в різних формах влаштування після досягнення ними 18-річного віку, якщо вони не мають свого житла відповідно до житлових нормативів або мають житло з характеристиками, нижчими за встановлені житлові нормативи;
- мінімального стандарту щодо забезпечення гарантованого першого робочого місця, яке не може бути змінено за бажанням роботодавця протягом трьох років з моменту початку такої роботи, а в разі неможливості надання такого робочого місця - встановлення грошової компенсації на цей період, яка виплачується особі з числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, за рахунок коштів державного або місцевих бюджетів;
- мінімального стандарту разової державної фінансової допомоги при закінченні такими дітьми виховного, навчального закладу чи при закінченні перебування таких дітей у різних формах влаштування після досягнення ними 18-річного віку;
- мінімального стандарту щомісячного утримання таких дітей та осіб із їх числа за умови навчання їх у вищих навчальних закладах до досягнення ними 23-річного віку або до закінчення відповідних навчальних закладів;
- мінімального стандарту медичного обслуговування;
- мінімального стандарту забезпечення таких дітей іграшками, що сприяють розвитку, спортивним інвентарем, газетами і журналами відповідно дитячого, юнацького, загальнопізнавального та виховного спрямування;
- мінімального стандарту забезпечення дитини до надання їй статусу дитини-сироти або дитини, позбавленої батьківського піклування;

– мінімального стандарту грошового забезпечення батьків-вихователів, прийомних батьків.

– Кабінет Міністрів України може встановлювати інші додаткові мінімальні соціальні стандарти, нормативи споживання та нормативи забезпечення для дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, а також осіб із їх числа.

У національному словнику діти визначаються особливою соціально-демографічною групою населення, яка має не лише визначені законом вікові межі, а й свої специфічні потреби, інтереси, права. Конвенція ООН про права дитини у ст. 1 визнає дитиною кожну людську істоту до досягнення нею 18-річного віку, якщо за законом повноліття не настає раніше [20], аналогічно визначено у п. С ст. 2 Європейської Конвенції про громадянство [12].

Разом з тим Конвенція «Про мінімальні норми соціального забезпечення 102» у п. Е ст. 1 визначає, що термін «дитина» включає особу, яка не досягла віку закінчення шкільної освіти або не досягла 15-річного віку, як це може бути встановлено [5]. Тобто, досягнення певного віку є основним критерієм, що відображає поступові зміни на збільшення вікового критерію при визначенні особи «дитиною» (з 15 до 18 років) згідно з цими документами. У національному законодавстві, а саме в Цивільному та Сімейному кодексах вживаються поняття «дитина», «малолітні діти», «неповнолітні діти». За ст. 6 Сімейного кодексу України діти поділяються на малолітніх (до 14 років) і неповнолітніх (від 14 до 18 років), отже правовий статус дитини має особа до досягнення нею повноліття, тобто до 18 років. В Цивільному кодексі України обсяг цивільної дієздатності фізичної особи визначено залежно від віку і стану здоров'я. За віком, зокрема, вона є: часткова, якою наділена особа, яка не досягла 14 років (малолітня особа) (ст. 31); неповна, якою наділена особа у віці від 14 до 18 років (неповнолітня особа) (ст. 32); повна, якою наділена фізична особа, яка досягла 18 років (повнолітня особа) (ст. 34). Згідно Закону України «Про охорону дитинства» дитина – це особа віком до 18 років (повноліття),

якщо згідно з законом, застосовуваним до неї, вона не набуває прав повнолітньої раніше [10].

Згідно Закону України «Про охорону дитинства» дитина – це особа віком до 18 років (повноліття), якщо згідно з законом, застосовуваним до неї, вона не набуває прав повнолітньої раніше; дитина, яка постраждала внаслідок воєнних дій або збройних конфліктів – це дитина, яка внаслідок воєнних дій чи збройного конфлікту отримала поранення, контузію, каліцтво, зазнала фізичного, сексуального, психологічного насильства, була викрадена або незаконно вивезена за межі України, залучалася до участі у військових формуваннях або незаконно утримувалася, у тому числі в полоні (ст. 1). Отже, за загальним правилом, дитиною є особа до досягнення нею повноліття [10].

Юридичне визначення соціальних категорій дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, визначено статтею 1 Закону України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» (2005) [43].

Так, дитина-сирота – це дитина, в якої померли чи загинули батьки.

Діти, позбавлені батьківського піклування – це діти, які залишилися без піклування батьків у зв'язку з позбавленням їх батьківських прав, відібранням у батьків без позбавлення батьківських прав, визнанням батьків безвісно відсутніми або недієздатними, оголошенням їх померлими, відбуванням покарання в місцях позбавлення волі та перебуванням їх під вартою на час слідства, розшуком їх органами внутрішніх справ, пов'язаним з ухиленням від сплати аліментів та відсутністю відомостей про їх місцезнаходження, тривалою хворобою батьків, яка перешкоджає їм виконувати свої батьківські обов'язки, а також підкинуті діти, батьки яких невідомі, діти, від яких відмовилися батьки, та безпритульні діти.

Статус дитини-сироти та дитини, позбавленої батьківського піклування, визначається законодавством. Така дитина має право на повне державне забезпечення і отримання передбачених законодавством пільг та яке

підтверджується комплектом документів, що засвідчують обставини, через які дитина не має батьківського піклування.

З поняттями «діти-сирота» та «діти, позбавлені батьківського піклування» використовується ще таке поняття як «особи із числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування». Це особи віком від 18 до 23 років, у яких у віці до 18 років померли або загинули батьки, та особи, які були віднесені до дітей, позбавлених батьківського піклування. «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» [43].

Нині, Законодавством України визначено три категорії сирітства:

1. Біологічні сироти – це діти, батьки яких померли чи загинули, що підтверджується свідченням про смерть. Відповідно до нормативної термінології у звичайному використанні – «діти-сироти».

2. Соціальні сироти – це неповнолітні зі статусом «діти, позбавлені батьківського піклування»:

– батьки яких позбавлені батьківських прав, визнані безвісно відсутніми, визнані недієздатними, що обов'язково повинно бути підтверджено рішенням суду;

– батьки яких визнані судом померлими, що підтверджується свідоцтвом про смерть, виданими органами реєстрації актів цивільного стану;

– батьки яких відбувають покарання в місцях позбавлення волі, що підтверджується вироком суду;

– батьки, які знаходяться в розшуку органами внутрішніх справ, пов'язані з відхиленням від уплати аліментів і відсутністю даних про їх місце знаходження, що підтверджується вироком суду або справою органів внутрішніх справ про розшук батьків і відсутності даних про їх місце знаходження;

– батьки, хвороба яких не дозволяє виконувати свої батьківські обов'язки, що підтверджується висновком лікувально-консультативної комісії;

– крім того, до статусу дітей позбавлених батьківської опіки, стосуються «підкинуті діти», а також батьки, яких невідомі, не забирають дитину з родильного будинку, іншого закладу охорони здоров'я, про який складається акт за формою, утвердженої Мінздравом і МВС.

3. Міграційне сирітство – це діти трудових мігрантів (батьки, яких не виконують або частково виконують свої обов'язки у зв'язку з тривалою відсутністю). Хоча, законодавчого підкріплення цей статус не має, іноді в спеціалізованій літературі ми можемо зустрічати це явище під назвою «соціальне С. ПЛІСКО, В. ТИЩЕНКО Аналіз сучасного стану соціального захисту дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування сирітство» [30, с. 44–45].

Отже, соціально-правовий захист дитини повинен передбачати: здійснення державної соціальної політики з питань дитинства; проведення спеціальних державно-громадських дитячих програм – комплексних і цільових, як державного так і місцевого рівня; удосконалення законодавчого забезпечення і захисту прав дітей; створення соціальної служби або спеціальних служб з питань захисту прав дитини, консолідації зусиль органів державної влади і місцевого самоврядування, громадськості, а також підвищення рівня освіченості дітей та дорослих про існуючі механізми і можливості захисту конституційних прав та свобод дитини; запровадження єдиної загальнодержавної програми виховання підростаючого покоління; розробки та впровадження системи організації дозвілля дітей, доступної для кожної дитини; забезпечення державної підтримки діяльності дитячих організацій; запровадження дієвого механізму запобігання та боротьби з найгіршими формами використання дитячої праці; посилення відповідальності за порушення прав дитини.

РОЗДІЛ 2

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ДІТЕЙ-СИРИТ ТА ДІТЕЙ, ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ

2.1. Функції та повноваження органів, що здійснюють соціальний захист дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування

Практика багатьох держав, включаючи Україну, демонструє певні здобутки на шляху забезпечення соціального захисту дитинства. Форми захисту прав і свобод дитини в Україні є різноманітними, водночас вони покликані бути системними і послідовними, спрямованими на забезпечення ефективного захисту прав та свобод дитини, її реалізації, а також усунення негативних чинників впливу на дитину.

В Україні сформовано систему органів державної влади і місцевого самоврядування, які покликані вирішувати питання забезпечення прав дитини.

До її структури входять:

- міністерство соціальної політики;
- служба у справах дітей обласної державної адміністрації;
- служба у справах дітей районної державної адміністрації;
- центри соціально-психологічної реабілітації дітей;
- центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді;
- органи прокуратури;
- кримінальна поліція у справах дітей;
- органи освіти;
- суди.

Значну кількість повноважень щодо захисту прав та свобод дитини, її законних інтересів покладено на органи державної влади та органи місцевого самоврядування в Україні. Окрім органів публічної влади загальної компетенції (Президент України, Верховна Рада України, Уряд України),

правоохоронних (прокуратура, поліція) та соціальних (органи освіти, органи охорони здоров'я, органи опіки та піклування), створено й функціонують також спеціальні органи, до компетенції яких, власне, належить забезпечення і захист прав дитини. Йдеться, зокрема, про інститут Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Уповноваженого Президента України з прав дитини. При цьому вкрай необхідним є запровадження низки ювенальних органів: Уповноваженого з прав дитини, спеціалізованого суду (ювенальна юстиція).

В умовах сьогодення важливу роль у сфері розвитку та захисту основних прав, свобод і законних інтересів дитини відіграють органи державної влади, органи місцевого самоврядування та органи делегованих повноважень. Проте в ході реформування системи державного управління, що здійснювалася останнім часом, постійно відбувалися інституційні зміни у сфері забезпечення прав дитини. Як наслідок, утворювалися нові загальнодержавні та регіональні інституції, спрямовані на недопущення порушення прав дитини в тій чи іншій сфері суспільних відносин [19, с. 142].

Система адміністративно-правового захисту прав дитини в Україні, складається з елементів, які структурно між собою поєднані. Елементами системи адміністративно-правового захисту прав дитини в Україні є її нормативно-правова та інституційна складові, які забезпечуються засобами контролю та постійного моніторингу. До складу норм адміністративно-правового захисту прав дитини в Україні входять міжнародні та вітчизняні нормативно-правові акти різної юридичної сили (обов'язковою умовою чинності міжнародних нормативно-правових актів на території України є їх ратифікація Верховною Радою України).

Інституційна складова має більш складну структуру: суб'єкти адміністративно-правового захисту; засоби адміністративно-правового захисту; юридичні гарантії адміністративно-правового захисту прав дитини в Україні. У системі виокремлюємо також контролюючу складову (схема 2.1) [19, с. 65–68]

Система адміністративно-правового захисту прав дитини в Україні

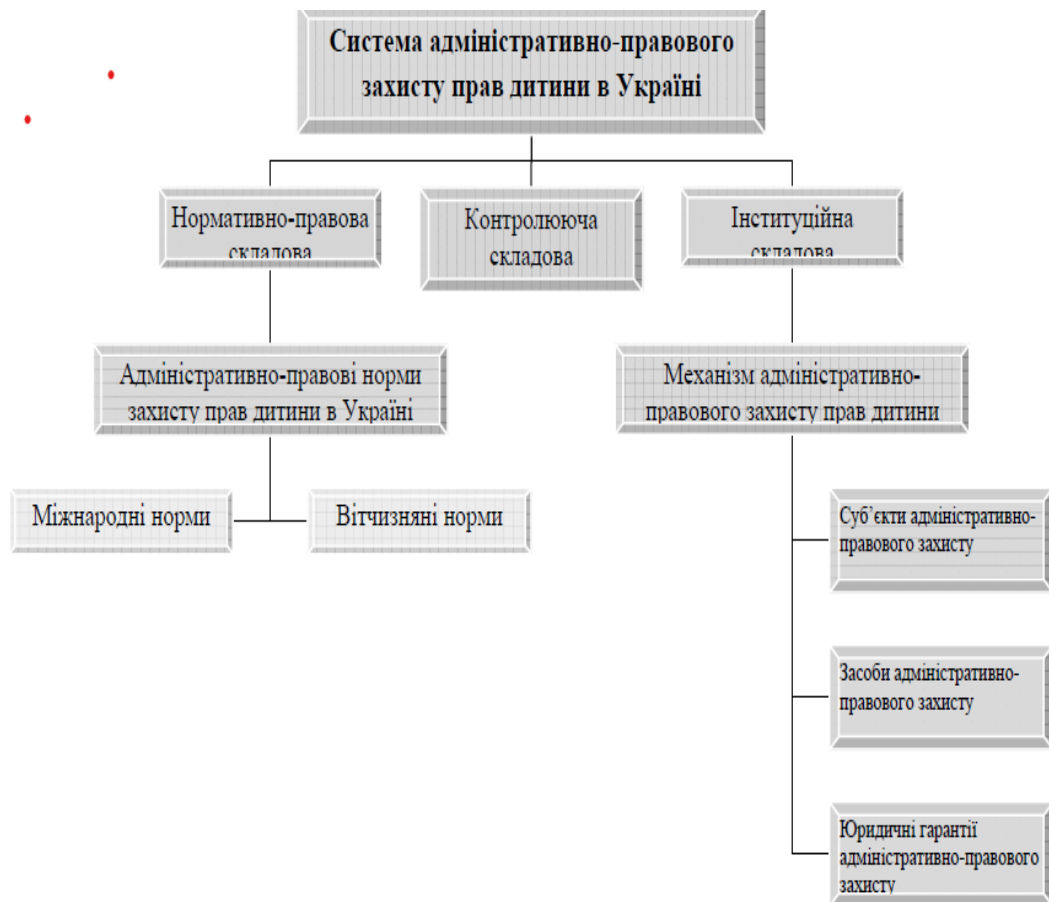

Схема 2.1.

Провідне місце в контексті реалізації та захисту прав дитини належить місцевим державним адміністраціям, які є оперативними суб'єктами здійснення державної влади на місцях. Органи державної влади спеціальної компетенції, які спеціально створені для того, щоб забезпечувати захист прав дитини.

Завдання та функції всіх без винятку органів державної влади закріплюються в спеціальних нормативно-правових актах, тобто тих, які регламентують діяльність кожного окремо взятого органу державної влади.

Структурними підрозділами обласних, районних, районних у містах, сільських, селищних рад, що мають забезпечувати захист дітей є служби у справах дітей органів місцевого самоврядування.

Служби у справах дітей у рамках наданої їм компетенції уповноважені реалізовувати такі організаційні форми державного управління, як:

1) разом з відповідними структурними підрозділами центральних та місцевих органів виконавчої влади, науковими установами організувати і проводити соціологічні дослідження, готувати статистичні та інформаційні матеріали про причини і умови вчинення дітьми правопорушень, вивчати і поширювати передовий міжнародний досвід з питань соціального захисту дітей, їх прав та інтересів; 2) надавати організаційну й методичну допомогу притулкам для дітей, центрам соціально-психологічної реабілітації дітей, соціально-реабілітаційним центрам (дитячі містечка), здійснювати безпосередній контроль за їх діяльністю;

3) організувати і проводити разом з іншими структурними підрозділами держадміністрації, уповноваженими підрозділами органів Національної поліції заходи щодо соціального захисту дітей, виявляти причини, що зумовлюють дитячу бездоглядність та безпритульність, запобігати вчиненню дітьми правопорушень і ряд інших Коломоєць С. 204

Завдання:

1) реалізація державної політики з питань забезпечення прав дитини на життя, охорону здоров'я, освіти, соціальний захист, всебічний розвиток, запобігання дитячій бездоглядності та безпритульності, вчиненню дітьми правопорушень на території області, міста, району, села, селища;

2) створення відповідних умов для реалізації гарантій державної підтримки дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, забезпечення поширення на території області, міста, району, села, селища сімейних форм виховання дітей;

3) координація заходів місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, державних органів, а також підприємств, установ,

організацій незалежно від форм власності у вирішенні суттєво важливих проблем дітей, які опинилися у складних життєвих обставинах;

4) виконання функцій органу опіки та піклування при розгляді в судах справ, пов'язаних із захистом житлових, майнових та особистих немайнових прав дітей. Здійснення представництва інтересів дітей, обов'язок бути їх законним представником в органах державної влади, правоохоронних, контролюючих органах, на підприємствах, в установах та організаціях усіх форм власності, а також позивачем, відповідачем, третьою та зацікавленою особою у судах [19, с. 170].

Основні функції служби у справах дітей щодо опіки та піклування над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування відображені в статті 12 Закону України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» (2005).

На службу у справах дітей покладаються безпосереднє ведення справ та координація діяльності стосовно дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування

- Служба у справах дітей:
- бере участь у здійсненні заходів щодо соціального захисту і захисту прав та інтересів дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, і несе відповідальність за їх дотримання, а також координує здійснення таких заходів;
- оформляє документи на усиновлення і застосування інших форм влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, визначених цим Законом;
- оформляє клопотання щодо переведення дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, на інші форми влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування;
- здійснює контроль за умовами влаштування і утримання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування;

- здійснює моніторинг діяльності стосовно дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування;
- здійснює інші заходи стосовно дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Для здійснення функцій щодо опіки та піклування над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, у складі служби у справах дітей створюється окремий підрозділ, діяльність якого визначається в установленому порядку. Штатна чисельність такого підрозділу встановлюється залежно від кількості дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, але має становити не менше двох осіб.

Служба у справах дітей забезпечує створення і ведення банку даних про дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Закону України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» (2005) [43].

Важливу роль у соціальному захисті дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, відіграють центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді. Їх діяльність регулюється «Типовим положенням про республіканський Автономної Республіки Крим, обласний, Київський та Севастопольський міський центр соціальних служб» (2020) [60]. та «Типовим положенням про районний, міський, районний у місті, селищний, сільський центр соціальних служб» (2020) [59].

Центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді (далі – центр) є спеціальним закладом, що надає соціальні послуги сім'ям, дітям та молоді, які перебувають у складних життєвих обставинах та потребують сторонньої допомоги.

Основною метою діяльності центру є надання психологічних, соціально-педагогічних, соціально-медичних, соціально-економічних, інформаційних і юридичних послуг сім'ям, дітям та молоді.

Діяльність центру здійснюється відповідно до критеріїв діяльності надавачів соціальних послуг. Під час виконання покладених на нього завдань

взаємодіє з центральними та місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами, організаціями, а також фізичними особами.

Стосовно дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування центри здійснюють таку діяльність:

- виконують роботу із запобігання відмовам від новонароджених дітей;
- соціальний супровід прийомних сімей, дитячих будинків сімейного типу, сімей опікунів, піклувальників та усиновлювачів;
- соціальну та психологічну адаптацію дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, осіб з їх числа з метою підготовки до самостійного життя, організації наставництва;
- забезпечує соціальне супроводження прийомних сімей і дитячих будинків сімейного типу.

У межах своєї компетенції Центр надає соціальні послуги відповідно до державних стандартів соціальних послуг, зокрема:

- соціального супроводу;
- консультування;
- соціальної профілактики;
- соціальної інтеграції та реінтеграції;
- соціальної адаптації;
- соціального супроводу сімей, в яких виховуються діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування;
- кризового та екстреного втручання;
- представництва інтересів;
- посередництва (медіації);
- інші соціальні послуги відповідно до визначених потреб.

Фахівці центру здійснюють просвітницько-роз'яснювальну роботу серед жителів адміністративно-територіальної одиниці про сімейні форми

виховання та проводить попередній відбір кандидатів у прийомні батьки, батьки-вихователі, патронатні вихователі [14].

Центрами соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді здійснюється соціальний супровід. Так, відповідно до статті 15 Закону України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування», соціальний супровід здійснюється стосовно дітей, які перебувають на вихованні в сім'ях опікунів, піклувальників, прийомних сім'ях, дитячих будинках сімейного типу, а також щодо осіб із числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Соціальний супровід дієздатних осіб із числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, здійснюється за їх письмовою заявою [43]. Соціальний супровід може здійснюватися стосовно усиновленої дитини, якщо ця діяльність не порушує таємницю усиновлення і виконується за згодою або на прохання усиновлювача або дитини.

Важливе значення відіграє робота з прийомними батьками, які покликані допомогти прийомній дитині адаптуватися в новій родині (Додаток В).

Завдання соціального супроводу – сприяти адаптації дитини в новій сім'ї, створенню позитивного психологічного клімату в сім'ї, умов розвитку дітей з урахуванням індивідуальних потреб кожної дитини, забезпеченню оптимальних умов життя дитини-сироти, дитини, позбавленої батьківського піклування, та особи із їх числа та захисту їх прав. Соціальний працівник здійснює соціальне обслуговування дитини та сім'ї, соціальну опіку, є посередником між усиновлювачами, які висловили таке бажання, опікунами, піклувальниками, прийомними батьками, батьками-вихователями та державними структурами, на які покладено вирішення питань життєзабезпечення дітей, і не є представником органів контролю.

Соціальний супровід дитини-сироти, дитини, позбавленої батьківського піклування, та особи із їх числа здійснюється за спеціальним планом, який складається для кожної дитини-сироти, дитини, позбавленої батьківського піклування, та особи із їх числа і коригується раз на рік. Соціальний захист

дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування в Україні є одним із головних обов'язків держави та основним напрямом правової політики держави. Особливим видом соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування є соціальний супровід, завданням якого є у сприянні адаптації дитини в новій сім'ї, створенні позитивного психологічного клімату в сім'ї, умов розвитку дітей з урахуванням індивідуальних потреб кожної дитини, забезпеченні оптимальних умов життя дитини-сироти, дитини, позбавленої батьківського піклування, та особи із їх числа та захисту їх прав (Схема 2. 1) [17, с.123-124].

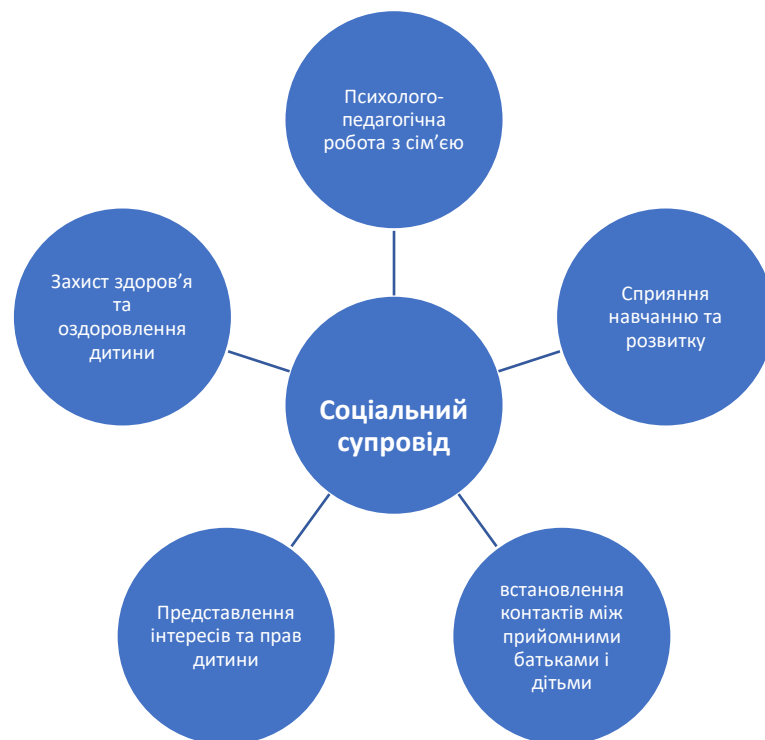

Схема 2.2.

Структура плану соціального супроводу визначена досить схематично орієнтовно основних проблемних питань:

- адаптація дитини до умов сімейного життя;
- здоров'я;
- контакт з біологічними батьками, родичами;

- освіта та навчання;
- особливості характеру;
- соціальні проблеми;
- фізичний розвиток;
- юридичні питання.

План розробляється на певний проміжок часу, відповідно до нагальних проблем дитини, і коригується за потреби. До складання плану залучаються батьки, учителі (вихователі), медичні працівники, які працюють з дитиною. У разі проживання у сім'ї кількох дітей, план соціального супроводу розробляється на кожну дитину окремо. Процес планування здійснюється за участю дитини, якщо дозволяє вік, стан здоров'я (Додаток Б).

Центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, опікуючись дітьми-сиротами, тісно співпрацюють з різними державними органами влади, управліннями та відділами у справах сім'ї та молоді, освіти та культури, соціального захисту, службами у справах дітей, відділами кримінальної міліції у справах дітей, центрами зайнятості населення, закладами освіти, притулками для дітей та громадськими організаціями (товариства Червоного Хреста, Асоціації молодіжних громадських організацій, благодійними фондами, жіночими та релігійними організаціями) [17, с.123-124].

Важливим інструментом у системі захисту прав дитини є залучення громадських організацій, які мають досвід правозахисної роботи, психологічної та інших видів допомоги.

Громадські організації мають неабияке значення для розвитку та забезпечення прав дитини. Залежно від мети утворення вони здійснюють постійну роз'яснювальну роботу серед населення; надають методичну, організаційну та матеріальну допомогу; здійснюють постійний моніторинг за дотриманням прав дитини; займаються волонтерською діяльністю; в установленому законом порядку звертаються до органів державної влади та суду з метою захисту прав, свобод та законних інтересів дитини; розробляють програми, концепції, основні напрямки захисту прав дитини; у випадках,

визначених законом, здійснюють представницькі функції в органах державної влади щодо захисту прав дітей; взаємодіють з правоохоронними органами у сфері захисту прав дітей тощо.

На окрему увагу заслуговують міжнародні неурядові організації, які також впливають на розвиток та захист прав дитини у світі. Більше того, вони не тільки мають право голосу при здійсненні контролю над виконанням Конвенції про права дитини, але також сприяють дотриманню прав дітей через власну повсякденну роботу і практику. Діяльність міжнародних неурядових організацій включає в себе різноманітні основоположні дії, починаючи з виховання дітей в галузі прав людини, закінчуючи дослідженнями, ініціативами і програмами захисту дітей, партнерством з органами державної влади для здійснення політики, адаптованої для дітей, наданням альтернативних звітів з прав дитини тощо. Серед таких варто виділити:

Amnesty International – неурядова організація, метою роботи якої є проведення досліджень та дій, спрямованих на попередження та припинення серйозних порушень прав людини, зокрема дитини. За роботу *Amnesty International* присвоєно Нобелівську премію миру, а також премію ООН у сфері прав людини;

Lumos – міжнародна неурядова благодійна організація. Особливу увагу організація приділяє процесам деінституалізації та розвитку сімейних форм виховання дітей;

Hebrew Immigrant Aid Society (HIAS) – міжнародна благодійна організація. Метою роботи організації є надання допомоги єврейському населенню та іншим особам, незалежно від їх релігійної, етнічної чи національної приналежності, які знаходяться під ризиком переселення та потребують притулку;

World Vision International (WVI) – міжнародна регіональна релігійна некомерційна благодійна організація, що займається питаннями надання гуманітарної допомоги;

Eurochild – це мережа організацій і приватних осіб, які працюють у Європі з метою просування прав і сприятливих умов життя дітей і молоді;

Alliance for Childhood European Network Group – міжнародна неурядова організація, основне завдання якої полягає у формуванні поваги до дитинства як основи людського розвитку і підвищення обізнаності у потребах усіх дітей;

The End Child Prostitution and Trafficking (ECPAT) – міжнародна неурядова некомерційна громадська організація і міжнародна мережа організацій, присвячена боротьбі з сексуальною експлуатацією дітей, а саме: дитячою порнографією, експлуатацією дітей з метою проституції, торгівлею дітьми і сексуальною експлуатацією дітей у сфері подорожей і туризму;

European Confederation of Youth Clubs (ECYC) – являє собою мережу молодіжних робочих організацій і юнацьких клубів, які ведуть відкриту молодіжну діяльність та займаються розвитком шляхів неформальної освіти тощо [19, с. 69–70].

Таким чином, можемо говорити про те, що права дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, їх забезпечення та захист перебувають на постійному контролі органів державної влади і місцевого самоврядування. Така діяльність органів влади найбільш повно відповідає європейським принципам захисту прав дітей.

2.2. Аналіз діяльності служби в справах дітей Уманської міської ради щодо забезпечення соціально-правового захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування

Реальним свідченням дієвої уваги нашої держави до питань забезпечення конституційного права дитини, яка за різних обставин життя втратила рідних батьків, є влаштування дітей в сімейні форми виховання.

Відповідно до інформації начальниці обласної служби у справах дітей нині (грудень 2023) 2033 дитини із 21800 дітей-сиріт та дітей, позбавлених

батьківського піклування, зростають в сімейних формах виховання. Протягом року було усиновлено 34 дитини.

На Черкащині також спостерігається тенденція до збільшення кількості патронатних сімей. Упродовж року їх кількість збільшилася на 12. Станом на жовтень 2023 року 83 дитини вже влаштовано до патронатних сімей та дитячих будинків сімейного типу.

Окрім цього, з початком повномасштабного вторгнення до області із законними представниками приїхали 186 дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування. Їм надано відповідну допомогу та підтримку.

Одним з важливих суб'єктів, які відповідають у територіальній громаді за формування та реалізацію єдиної державної політики у сфері соціального захисту дитинства, здійснення заходів щодо захисту прав, свобод і законних інтересів дітей шляхом взаємодії та тісній співпраці з правоохоронними органами, відділом освіти, молоді та спорту, загальноосвітніми та дошкільними навчальними закладами району та іншими структурними підрозділами райдержадміністрації є Служба у справах дітей. Це орган місцевого самоврядування, що був створений 13 квітня 2006 року.

Служба у справах дітей Уманської міської ради здійснює свою діяльність на підставі Законів України «Про органи та служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей», «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування», «Про охорону дитинства» та інших законодавчих та підзаконних актів.

У своїй діяльності служба керується «Положенням про службу у справах дітей Уманської міської ради (нова редакція)», що було затверджено Уманською міською радою 10 серпня 2023 року №10-55/8. Зміни до Положення про службу у справах дітей Уманської міської ради затвердженого рішенням міської ради від 30.11.2007 р. № 5.1-25/5 були внесені відповідно до пункту 4 статті 54 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», статті 4 Закону України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей», абзацу 9 пункту 3 Порядку провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 25.09.2008 № 866 «Питання

діяльності органів опіки та піклування пов'язаної із захистом прав дитини», враховуючи пункт 5 Постанови Кабінету Міністрів України від 30.08.2007 № 1068 «Про затвердження Типових положень про службу у справах дітей» та підпункт 1 пункту 1 наказу Міністерства соціальної політики України від 16.09.2021 № 518 «Про затвердження примірних положень про службу у справах дітей», зареєстрованого в Міністерстві юстиції України від 26.10.2021 № 1383/37005 [45].

Служба у справах дітей (далі – Служба) створюється Уманською міською радою, підконтрольна і підзвітна їй, підпорядкована виконавчому комітету Уманської міської ради та міському голові.

Служба керується нормативними документами державного рівня, а також рішеннями обласної та міської рад, розпорядженнями голови Черкаської обласної державної адміністрації, міського голови, рішеннями виконавчого комітету Уманської міської ради, іншими нормативними актами органів виконавчої влади та місцевого самоврядування.

У Положенні прописані основні завдання та повноваження служби. Серед них виокремлюють:

- реалізація на території Уманської міської територіальної громади державної політики з питань соціального захисту дітей, запобігання дитячій бездоглядності та безпритульності, вчиненню дітьми правопорушень, визначення пріоритетних напрямів поліпшення становища дітей у територіальній громаді, їх соціального захисту, сприяння фізичному, духовному та інтелектуального розвитку;
- розроблення і проведення ... заходів щодо захисту прав, свобод і законних інтересів дітей;
- організація і проведення ... заходів щодо соціального захисту дітей, виявлення причин, що зумовлюють дитячу бездоглядність і безпритульність, запобігання вчиненню дітьми правопорушень;
- проведення інформаційно-роз'яснювальної роботи з питань, що належать до компетенції служби, зокрема, через засоби масової інформації;

– надання організаційної і методичної допомоги центру соціально-психологічної реабілітації дітей, що розташований на території Уманської міської територіальної громади в якому отримують соціальні послуги діти, які проживають у територіальній громаді або походять з неї, здійснення в межах компетенції безпосереднього контролю за діяльністю цього закладу [34].

Служба вживає заходи із виявлення дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, дітей, які залишилися без батьківського піклування, у разі необхідності забезпечує їх тимчасове влаштування, надає необхідну допомогу з урахуванням їх потреб.

Якщо до служби надійшла інформація про загрозу безпеці дитини, то служба вживає відповідних заходів. Спільно з уповноваженим підрозділом органу Національної поліції, який діє у межах своїх повноважень, фахівцем із соціальної роботи або іншим надавачем соціальних послуг, представником закладу охорони здоров'я, у разі необхідності із залученням інших фахівців виїжджає до дитини та відповідно до ситуації, що виявили проводить відповідні заходи. У разі необхідності дитині надається медична допомога, а в разі загрози здоров'я та життю дитина може бути вилучена з родини та тимчасово влаштована [34].

Законодавством встановлено, що заклади та особи, яким стане відомо про неповнолітніх сиріт та тих, хто залишився без батьківського піклування, або про зловживання батьківськими правами, зобов'язані сповістити про це органи опіки та піклування за фактичним місцезнаходженням осіб, які підлягають піклуванню. У свою чергу, механізми опіки та турботи повинні здійснюватись в координації з іншими зацікавленими органами та службами – ювенальною поліцією, службою у справах неповнолітніх, закладами освіти, охорони здоров'я, житлово-комунальними органами тощо. Цим займаються відомства державного управління (Про охорону дитинства: Закон України, 2001) [34, с. 46].

Вилучення дитини з сім'ї здійснюється на підставі клопотання, яке готує служба, до органу опіки та піклування про невідкладне відібрання дитини у

батьків або осіб, які їх замінюють. Якщо робота, що проводиться з батьками щодо належного виконання ними функцій батьків, не дає позитивного результату, то служба для звернення органу опіки та піклування до суду про позбавлення, відібрання дитини у батьків без позбавлення їх батьківських прав.

Представники служби діючи в інтересах дитини готує документи відповідно до яких дитина може бути повернута до батьків, інших законних представників або відповідних закладів різних типів, форм власності та підпорядкування, у тому числі до спеціальних виховних установ.

Також служба готує документи та проекти рішень органу опіки та піклування для реєстрації народження підкинутих, знайдених дітей, дітей, покинутих у пологових будинках, інших закладах охорони здоров'я, дітей, мати яких померла чи місце проживання матері яких встановити не можливо, подання таких документів та рішень органам реєстрації актів цивільного стану.

У зв'язку з воєнними діями служба не лише збирає документи, необхідні для надання дитині статусу дитини-сироти, дитини, позбавленої батьківського піклування, а дитини, яка постраждала в наслідок воєнних дій та збройних конфліктів та готує проекти відповідних рішень органу опіки та піклування.

З метою якісного здійснення захисту дітей ведеться єдиний електронний банк даних про дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування та сім'ї потенційних усиновлювачів, опікунів, піклувальників, прийомних батьків, батьків-вихователів. Цей вид інформації конфіденційним, тому служба забезпечує захист інформації від розголошення, витоку і несанкціонованого доступу.

Працівники служби працюють не лише з дітьми-сиротами та дітьми, позбавлених батьківського піклування, а й з потенційними усиновителями, опікунами та піклувальниками.

Готує висновки та звіти про стан виховання, утримання і розвитку дітей у сім'ях опікунів, піклувальників, прийомних сім'ях та дитячих будинках

сімейного типу, усиновлених дітей.

Одним з напрямів роботи є забезпечення захисту житлових та майнових прав дітей, в тому числі дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Служба у справах дітей за місцем знаходження нерухомого майна дитини-сироти та дитини, позбавленої батьківського піклування, веде персоніфікований облік нерухомого майна таких дітей. На даному обліку перебуває 31 дитина-сирота та дитина, позбавлена батьківського піклування, з них мають житло на праві власності – 11 дітей, на праві користування – 20 дітей.

Окрім турботи, щоб дитина була поставлена на соціальний квартирний облік у разі наявності правових підстав для цього, здійснюється робота, спрямована на надання житла.

Так, завдяки спільній взаємодії всіх ланок влади у 2015 році відповідно до «Міської програми щодо забезпечення житлом дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування та осіб з їх числа» було передано 2 однокімнатних та 1 двокімнатну квартиру 3-м особам. Тоді із міського бюджету на це виділили 820 652 тис. грн.

У 2017 році дві дитини отримали дві однокімнатних квартири. Із міського бюджету було виділено 682 715 тис. грн. [5].

У 2020 році чотирьом дітям-сиротам із Умані вручили сертифікати на грошову компенсацію з державної субвенції для придбання власного житла. Загальна сума виплат – 1 447 204 грн. Кожен із дітей отримав компенсацію в сумі 361 801 грн.

Кошти дітьми були отримані в межах реалізації програми «Про міську програму щодо забезпечення житлом дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування та осіб з їх числа на 2019-2021 роки», яка була затверджена рішенням Уманської міської ради. Проект рішення готувала Служба у справах дітей.

На даний час відповідно до програми, прийнятої на 2022-2024 роки передбачено забезпечити житлом 3 дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, та осіб з їх числа. На реалізацію програми планується витратити 1800.0 грн.

З метою забезпечення захисту прав дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, Служба плідно співпрацює з комісією з питань захисту прав дитини виконавчого комітету Уманської міської ради. За період з січня 2023 р. до жовтня 2023 р. службою підготовлено документи для розгляду 130 питань щодо встановлення опіки, піклування над дітьми, встановлення днів, годин зустрічей з батьками, які проживають окремо, щодо відчуження житла від імені дітей, стану утримання, навчання та виховання батьками дітей, визначення місця проживання дітей, якщо батьки проживають окремо або розлучені, підтвердження місця проживання дитини та інше.

Питання удосконалення роботи з дітьми розглядаються на засіданнях комісії з питань захисту прав дитини при міському голові. Загалом було розглянуто 75 справ.

Значна увага служби приділяється правовому вихованню дітей та молоді. З метою пропаганди і виконання Конвенції ООН про права дитини, попередження правопорушень серед дітей та підлітків, службою щорічно проводяться засідання «круглих столів», зустрічі з учнями навчальних закладів, батьками на базі навчальних закладів міста.

Протягом звітнього періоду було проведено 11 таких засідань, зустрічей.

З метою соціального захисту дітей, які потрапляють у складні життєві обставини, попередження бездоглядності, жебрацтва, правопорушень серед дітей, щорічно проводяться рейди «Вулиця», «Вокзал», «Підліток», «Урок».

Служба постійно залучається до проведення загальноміських акцій, таких як «16 днів проти насильства».

Станом на 01 листопада 2023 року в службі у справах дітей Уманської територіальної громади перебуває:

- 72 дитини-сироти та дитини, позбавлені батьківського піклування, із них:
- 69 статусних дітей під опікою та піклуванням (28 дітей-сиріт та 41 дитина позбавлена батьківського піклування);
- 3 дітей в прийомних сім'ях.

На місцевому обліку з усиновлення перебуває 4 статусні дитини, які мають правові підстави для усиновлення (виховуються у державних навчально-виховних закладах, прийомних сім'ях). Усі діти цієї категорії влаштовані у сімейні форми виховання, що становить 100 %

За звітний період служби у справах дітей посиротіло 8 дітей, які були влаштовані в сімейні форми виховання (7 під опіку та 1 дитина усиновлена).

В Уманській територіальній громаді функціонує дві патронатні сім'ї. За час їх функціонування в них перебувало 8 дітей, які потрапили в складні життєві обставини. Сімейний патронат допомагає дітям, які втратили батьків або чії батьки чи особи, що їх замінюють не здійснюють своїх батьківських обов'язків унаслідок різних причин.

Патронатна сім'я в Умані була створена відповідно до Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення соціального захисту дітей та підтримки сімей з дітьми» (2016), який вперше в українському законодавстві закріпив таку сімейну форму влаштування дітей, як патронатна сім'я.

Патронатна сім'я – тимчасова форма влаштування: термін перебування дитини в сім'ї патронатного вихователя не може перевищувати трьох місяців. За наявності обставин, що обґрунтовують потребу й доцільність перебування дитини в сім'ї патронатного вихователя триваліший термін, орган опіки та піклування може його продовжити, однак не більш ніж до шести місяців.

Одночасно під патронат (в одну патронатну сім'ю) влаштовуються виключно діти (не залежно від їх кількості), які є братами-сестрами або до влаштування під патронат проживали в одній родині. Це принципово, тільки так можна здійснювати індивідуальний догляд, який відповідає потребам

дитини. Термін перебування дитини під патронатом має бути максимально використаний для подолання наслідків.

До сім'ї патронатних вихователів можуть бути влаштовані діти віком від народження до 18 років. Діти, старші від 14 років, влаштовуються за їх власної згоди та згоди патронатних вихователів.

Патронат над дитиною – це тимчасовий догляд, виховання та реабілітація дитини в сім'ї патронатного вихователя на період подолання дитиною, її батьками або іншими законними представниками складних життєвих обставин.

Метою патронату над дитиною є забезпечення захисту прав дитини, яка через складні життєві обставини тимчасово не може проживати разом з батьками або іншими її законними представниками.

Патронатний вихователь – це спеціально підготовлений працівник, який на договірній основі здійснює догляд, виховання дітей, тимчасово влаштованих у патронатну сім'ю, та несе відповідальність за їх життя та стан здоров'я.

Патронатними вихователями можуть бути громадяни України, які:

- проживають на спільній житловій площі;
- мають позитивний досвід виховання дітей;
- одна (один) з яких не працює;
- пройшли курси спеціальної підготовки;
- відповідають іншим вимогам, визначеним у чинному

законодавстві.

Патронатні вихователі мають бути готові у своїх домівках доглядати за дітьми, що потребують захисту. Вони гарантовано отримують заробітну плату, кошти на виховання дитини, комплексну професійну підтримку. Соціальна допомога та грошове забезпечення призначаються і виплачуються з дня влаштування дитини в сім'ю патронатного вихователя до дня вибуття з такої сім'ї [36].

В Умані постійно проводиться інформаційно-роз'яснювальна робота щодо такого напрямку влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, дітей з сімей, що перебувають у складних життєвих обставинах. Запрошуються бажаючі створити прийомну сім'ю, здійснюється пошук у патронатні вихователі, первинний відбір кандидатів. Фахівці сприяють в проходженні спеціального навчання кандидатами в патронатні вихователі після проходження первинного відбору. У разі отримання рекомендації про можливість надання послуги з патронату над дитиною орган опіки та піклування впродовж місяця укладає з кандидатом в патронатні вихователі «Договір про надання послуги з патронату над дитиною».

Здійснення правового захисту дітей в діяльності служби реалізується за рахунок надання інформаційно-консультативної допомоги про діюче законодавство, розробки механізму реалізації захисту прав та інтересів дітей, про зміни, що вносяться у зв'язку агресією російської федерації. Зокрема, повідомляється, що з 24 лютого 2022 року відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» в Україні введено режим воєнного стану, що є підставою для того, діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування можуть виїхати закордон із супроводжуючими за спрощеною процедурою під час воєнного стану.

У разі введення на території України надзвичайного або воєнного стану виїзд за межі України дітей, які не досягли 18-річного віку та не належать до категорії дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, але які зараховані до закладів різних типів, форм власності та підпорядкування на цілодобове перебування, влаштовані до сімей патронатних вихователів, здійснюється у супроводі особи, уповноваженої керівником відповідного закладу/працівником закладу, який його заміщує або органом опіки та піклування чи обласною військовою адміністрацією, у супроводі патронатного вихователя, який здійснює догляд за дітьми, за наявності необхідних документів.

При цьому супроводжуючі особи зобов'язані протягом одного робочого дня поставити дітей на консульський облік у консульській установі України в країні перебування.

Контроль за умовами виховання, утримання та проживання дітей в сім'ях здійснюється належним чином: складені графіки відвідування сімей відповідно до вимог чинного законодавства, обстежуються умови проживання, забезпечення дітей навчанням, вихованням, медичним наглядом, емоційним розвитком, підготовки їх до самостійного життя та інші питання. Щорічно служба у справах дітей здійснює контроль за умовами виховання, утримання і розвитку підопічних, прийомних дітей, готує висновок на кожному сім'ю про стан виховання, утримання і розвиток дітей на підставі інформації, що надаються фахівцем, який здійснює соціальне супроводження родини, вихователем дошкільного закладу або класним керівником закладу загальної середньої освіти, де навчається дитина, дільничним лікарем-педіатром.

Загалом службою у справах дітей Уманської міської ради проводиться комплексна робота щодо соціального захисту дітей.

З метою діагностики рівня початкової інформованості дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, щодо своїх прав, а також визначення стану забезпечення їхніх прав у відповідності до Конвенції ООН про права дитини нами було проведено опитування категорійних дітей. Проведене дослідження мало за мету визначити стан справ з визначеної проблеми. Опитуванням було охоплено 20 дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Розроблена нами анкета складається з 20 запитань, умовно розподілених на 4 блоки:

- 1) рівень знань дітей про свої права;
- 2) як дотримуються права дітей;
- 3) соціальне самопочуття дітей;
- 4) рівень задоволення базових потреб дітей і планування ними перспектив свого майбутнього.

Анкета складається з відкритих, закритих, напіввідкритих запитань, що відповідає вимогам до анкети як методу письмового опитування (Додаток Г).

Дослідження рівня знань дітей про свої права (*перший блок анкети*) показало, що частка дітей, які навіть не чули про ті чи інші права, що гарантуються Конвенцією ООН, становить 10%. Приблизно третина з них взагалі нічого не знають про Конвенцію ООН, коли вона була прийнята, до якого віку особа, згідно Конвенції, вважається дитиною тощо. Найменш відомим серед респондентів було право на захист від втручання в особисте життя – про нього вперше почуло 18%. Маловідомими є права дітей на захист від інформації, що шкодить їхньому благополуччю (вперше почуло – 22%), на захист від викрадання (21%), від надмірної небезпечної праці (20%) тощо. До числа відносно відомих прав належать право на піклування з боку батьків, родичів, держави Право на освіту відомо майже 98% опитаних.

Як свідчить опитування, найчастіше діти обговорюють проблеми, пов'язанні з захистом своїх прав, перш за все, з батьками. І лише чверть опитаних дітей розмовляє про свої права з учителями. Також 96% опитаних зазначили, що про їх права їм розповідали працівники служби у справах дітей.

Вивчення того, як дотримуються права дітей (*другий блок анкети*) показало наступне. Лише 5% опитаних дітей зазначили, що права дитини в Україні не порушуються, 20% вважають, що права дітей порушуються досить часто, решта – порушуються інколи.

Серед основних порушень прав діти виділяли такі: «дорослі ображають, погрожують, б'ють дітей», «батьки б'ють, за погані оцінки, непослуг», «батьки б'ють, перебуваючи у стані алкогольного сп'яніння», «б'ють однолітки».

На думку опитаних порушується право на якісну медичну допомогу, значна частина респондентів вважає, що порушуються їхні права на повноцінне харчування (20%), на отримання гідної освіти (36%), на достатній для розвитку рівень життя (44).

10% дітей навіть не знають, до кого звертатися у разі порушення своїх прав. Рештою були названі служба у справах дітей, вчителі. 65% опитаних упевнені, що їм допоможуть батьки та друзі.

Щодо самопочуття дітей у сім'ї (*третій блок анкети*), то 90% дітей висловили задоволення тим, як до них ставляться у сім'ї. Приблизно 10% опитаних незадоволені ставленням до себе у сім'ї. Більшість з них вказують на сувору регламентацію життя, неможливість висловити власну думку.

Частина респондентів украй низько оцінюють здатність отримати від вчителів допомогу щодо вирішення своїх проблем.

Більше половини (80%) респондентів вважають, що їхні ровесники ставляться до них з теплотою.

Загалом ситуація щодо дотримання прав дітей поза школою та сім'єю склалася, на нашу думку, досить складною і суперечливою. Частина опитаних дітей (20%) вважає, що дорослі не сприймають їх як повноправних членів суспільства.

Вражає той факт, що майже 67% дітей с песимізмом дивляться у майбутнє, і не вірять у те, що всі права дитини можуть бути захищені належним чином (*четвертий блок анкети*). Серед опитаних лише 70% повністю задоволені тим, як складається їх особисте життя, 30% – частково. Не задоволені матеріальним становищем у сім'ї – 28%, можливістю вільно висловлювати власну думку – 20%; 34% опитаних не задоволені власним творчим потенціалом щодо можливості реалізувати себе у суспільстві.

Серед проблем, що найчастіше виникають у їхньому житті, респонденти називають матеріальні проблеми – 32%, проблеми у навчанні – 29%, проблеми у спілкуванні з однолітками – 16%, з батьками – 10%.

Третина опитаних дітей визнала найголовнішим життєвим досягненням – здобуття якісної вищої освіти, на другому місці у переліку бажаних життєвих здобутків – бажання стати багатим, мати престижну, високооплачувану роботу (34%), на третій позиції – прагнення займатися улюбленою справою, стати професіоналом (28%), на четвертій – гармонійне сімейне життя.

Кількісний і якісний аналіз результатів діагностики дозволив констатувати, що питання правового захисту дитинства для дітей є знайомим. Вони в певній мірі обізнані зі своїми правами, знають до кого можна звернутися за допомогою в разі необхідності,

Отримані результати експериментальної діяльності повинні стати основою для прогнозування подальшої соціально-педагогічної роботи з дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, розробки нових технологій правового захисту дитинства, подальшому вдосконаленню діяльності служби в справах дітей.

ВИСНОВКИ

У випускній кваліфікаційній роботі здійснено аналіз діяльності органів, що здійснюють соціально-правовий захист дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування.

Результати проведеного дослідження, реалізовані мета та завдання надали підстави сформулювати такі висновки.

1. Проаналізувавши стан наукової розробленості проблеми з'ясували, що питання соціально-правового захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, стала предметом дослідження провідних науковців України. Вони розглядали особливості соціального захисту дітей в Україні, аналізували нормативно-правове забезпечення гарантії захисту прав дитини.

2. У межах реалізації другого завдання з'ясовано, що на сьогодні, на законодавчому рівні закріплений обов'язок держави, в особі відповідних її органів, дбати про соціально-правовий захист дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Основними нормативними актами, які забезпечують питання соціального захисту цієї категорії дітей є перш за все Конвенція ООН про права дитини (1989), Конституції України (1996), Закон України «Про охорону дитинства» (2001), Закон України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» (2005) та ін. Законодавства про охорону дитинства забезпечує розширення соціально-правових гарантій дітей, регулює забезпечення фізичного, інтелектуального, культурного розвитку молодого покоління, створення соціально-економічних і правових інститутів з метою захисту прав та законних інтересів дитини в Україні. Аналіз нормативно-правового забезпечення засвідчив підвищення вимог до ухвалення рішень в інтересах дитини, щодо влаштування дитини, покращення стандартів і процедур здійснення оцінки, удосконалення процедури документування, підвищення рівня професійної компетентності фахівців

соціальної сфери, проведення постійного моніторингу роботи соціальних служб у контексті зміни ситуації клієнта тощо.

3. На основі аналізу наукової літератури розкрито основні поняття досліджуваної проблеми. У межах нашого дослідження соціально-правовий захист розглядаємо як такий, що передбачає: здійснення державної соціальної політики з питань дитинства; проведення спеціальних державно-громадських дитячих програм – комплексних і цільових, як державного так і місцевого рівня; удосконалення законодавчого забезпечення і захисту прав дітей; створення соціальної служби або спеціальних служб з питань захисту прав дитини, консолідації зусиль органів державної влади і місцевого самоврядування, громадськості, а також підвищення рівня освіченості дітей та дорослих про існуючі механізми і можливості захисту конституційних прав та свобод дитини; запровадження єдиної загальнодержавної програми виховання підростаючого покоління; розробки та впровадження системи організації дозвілля дітей, доступної для кожної дитини; забезпечення державної підтримки діяльності дитячих організацій; запровадження дієвого механізму запобігання та боротьби з найгіршими формами використання дитячої праці; посилення відповідальності за порушення прав дитини.

4. У дослідженні розглянуто систему органів державної влади і місцевого самоврядування, які покликані вирішувати питання забезпечення прав дитини. Проаналізовано функції та повноваження центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді та служб в справах дітей щодо здійснення соціально-правового захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. З'ясовано, що центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді та служби в справах дітей в межах своєї компетенції: розробляють та здійснюють заходи, щодо захисту прав, свобод і законних інтересів дітей та їх соціального захисту; реалізують організуючу, координуючу та контролюючу функції з питань соціально-правового захисту дітей, зокрема дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

5. Розглянувши сучасний стан практичної реалізації соціально-правового захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, в діяльності служби у справах дітей Уманської міської ради маємо всі підстави зробити такі висновки:

- при прийнятті рішень щодо дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, служба діє в інтересах дітей;
- діяльність служби у справах дітей з питань правового захисту та правового виховання дітей здійснюється шляхом інформаційно-роз'яснювальної роботи, зокрема, через засоби масової інформації;
- ведеться єдиний електронний банк даних про дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування та сім'ї потенційних усиновлювачів, опікунів, піклувальників, прийомних батьків, батьків-вихователів;
- служба здійснює діяльність щодо збереження нерухомого майна дитини та здійснюється робота, спрямована на надання житла;
- проводиться робота щодо влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, сімейні форми виховання. Наразі 69 дітей перебувають під опікою та піклуванням та 3 дітей виховується в прийомних сім'ях. Таким чином, 100% дітей влаштовано в сімейні форми виховання;
- постійно здійснюється контроль за умовами виховання, утримання та проживання дітей в сім'ях.

Проведене дослідження не претендує на вичерпність висвітлення проблеми. Поки що в українській науці соціальний захист дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, розглядається в загальнодержавній площині та майже не приділяється увага політиці органів місцевого самоврядування щодо такої пільгової категорії населення. У контексті цього потребує подальшого вивчення особливості забезпечення соціально-правового захисту дітей в територіальних громадах в умовах викликів сьогодення, зумовлених воєнним станом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бавол Т. Нормативно-правове регулювання державного соціального захисту сирітства в Україні (на прикладі Закарпатської області). Демократичне врядування. 2012. Вип. 9.
2. Біба А. В., Мердова О. М. Правове регулювання захисту дітей в Україні *Актуальні проблеми адміністративно-правового забезпечення діяльності Національної поліції. Харків, 2017. С. 15–17.*
3. Бориченко К. В. Соціальний захист сімей з дітьми за законодавством України : монографія. Одеса : Фенікс, 2015. 302 с.
4. Брич В. Я., Миколук С. М., Соціальний захист сиріт в Україні: монографія. Тернопіль : ТНЕУ, 2019. 200 с.
5. В Умані виділили понад 1,4 млн грн на придбання житла чотирьом дітям-сиротам. URL: <https://18000.com.ua/strichka-novin/v-umani-vidilili-ponad-14-mln-grn-na-pridbannya-zhitla-chotirod-dityam-sirotam/>
6. Голубчик Г., Тищенко Т. Трансформація системи соціального захисту дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування: організаційно-правові. URL: [http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2009/2009-03\(3\)/09ggdopa.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2009/2009-03(3)/09ggdopa.pdf) (дата звернення: 03.09.2023).
7. Гончарова Т. А. Діти-сироти. *Право України*. 1998. №10. С. 17
8. Грушко М. В. Міжнародно-правовий захист прав дітей. URL: <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgclefindmkaj/http://> (дата звернення: 03.09.2023).
9. Деякі питання захисту прав дитини та надання послуги патронату над дитиною: постанова Кабінету Міністрів України від 20 серпня 2021 р. № 893. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/893-2021-%D0%BF#Text>
10. Джуган В. О. Проблеми захисту прав дітей під час воєнних дій в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 8. С. 63-67.
11. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери / за заг. ред. І. Зверєвої. Київ, Сімферополь : Універсум, 2012. 536 с.

12. Європейська Конвенція про громадянство (ETS № 166) Страсбург, від 6 листопада 1997 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_004#Text. (дата звернення: 10.10.2023).
13. Загальна декларація прав людини 1948. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015 (дата звернення: 10.10.2023).
14. Загальне положення про центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді: постанова Кабінету Міністрів України від 27 серпня 2004 р. № 1126 URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/8192840> (дата звернення: 15.10.2023).
15. Зима Н. Ф. Принципи правового захисту прав та свобод дитини. *Юридичний бюлетень*. Випуск 11. Ч. 1. 2019. С. 35-42.
16. Зобенько Н. А. Соціальний захист дитинства в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2014. Випуск 33. С. 72–75.
17. Кацьора О. В., Кацьора А. І. Окремі аспекти соціально-правового захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування в Україні. *Науковий вісник ужгородського університету. Серія: «педагогіка. Соціальна робота»*. 2017. Випуск 1 (40). С. 121–124.
18. Кожна дитина України від цієї війни постраждала: скільки маленьких життів забрала та покалічила. URL: <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/20220601-kozhna-dytyyna-ukrayiny-vid-cziyeyi-vijny-postrazhdala-skilky-malenkyh-zhyttiv-zab> (дата звернення: 10.11.2023).
19. Коломоєць Н. В. Адміністративно-правовий захист прав дитини в Україні : монографія. Харків : Панов, 2019. 352 с.
20. Конвенція ООН про права дитини від 20 листопада 1989 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text. (дата звернення: 15.10.2023).
21. Конвенція про мінімальні норми соціального забезпечення 102 від 28 червня 1952 р. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/ card/993_011](https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/993_011). (дата звернення: 17.10.2023).

22. Конституція України.
URL: <https://www.president.gov.ua/documents/constitution> (дата звернення: 18.10.2023).
23. Кравченко М. В., Міщенко К. С. Державна політика в сфері захисту прав та благополуччя дітей: ретроспективний аналіз. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2017. № 3, URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1048> (дата звернення: 10.08.2023).
24. Крестовська Н. М. Ювенальний правовий. *Наукові праці Одеської національної юридичної академії* / голов. ред. С. В. Ківалов ; МОН України, ОНЮА. Одеса : Юрид. л-ра, 2009. Т. 8. С. 278–284.
25. Миколюк С.М. Соціальний супровід як форма соціальної допомоги для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Психологія. 2022. Том 33 (72). С. 48-53.
26. Михайлишин Г., Довга М. Соціальний супровід сімей з дітьми, які постраждали в період воєнного стану на території України. *Viae Educationis: Studies of Education and Didactics*. 2022, Vol. 1, No. 2. С. 85-94.
27. Мінсоцполітики за підтримки ЮНІСЕФ починає розробку єдиної Національної стратегії забезпечення прав дітей. 14 Вересень 2021. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/press-releases/ministry-social-policy-receives-unicef-supp> (дата звернення: 25.10.2023).
28. Петрочко, Ж. В. Реінтеграція дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, як пріоритет соціально-педагогічного забезпечення їхніх прав. *Вісник Черкаського університету*. Черкаси, 2008. Серія "Педагогічні науки". Вип. 121. С. 96–102.
29. Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини : постанова Кабінету Міністрів України від 4 вересня 2008 р. № 866. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/866-2008-%D0%BF#Text> (дата звернення: 19.10.2023).

30. Пліско Є., Тіщенко В. Аналіз сучасного стану соціального захисту дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування. *Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти*. Вип. 17 (2). Слов'янськ, 2022. С. 42-51.
31. Позігун І. О. Міжнародні стандарти захисту прав дітей. *Правничий часопис*. 2022. №4. Ч.3. С. 158-163
32. Положення про дитячий будинок сімейного типу.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/564-2002-%D0%BF> (дата звернення: 24.10.2023).
33. Положення про прийомну сім'ю.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/565-2002-%D0%BF> (дата звернення: 24.10.2023).
34. Положенням про службу у справах дітей Уманської міської ради (нова редакція) : затверджено Уманською міською радою 10 серпня 2023 року №10-55/8.
35. Порядок провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини : постанова Кабінету Міністрів України від 24 вересня 2008 р. № 866. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/162001537> (дата звернення: 24.10.2023).
36. Порядок створення і діяльності сім'ї патронатного вихователя, влаштування, перебування дитини в сім'ї патронатного вихователя: постанова Кабінету Міністрів України №148 від 16.03.2017. (дата звернення: 24.10.2023).
37. Права дитини та механізм їх захисту. Ужгород, 2009. 46 с.
38. Права дитини. Безоплатна правова допомога URL: https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php/%D0%9F%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%B0_%D0%B4%D0%B8%D1%82%D0%B8%D0%BD%D0%B8. (дата звернення: 24.09.2023).
39. Права дитини. *Юридична енциклопедія* / НАН України; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького; під ред. Ю.С. Шемшученко. Т. 4: Н-П. К.: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 1998. 470 с.

40. Про безоплатну правову допомогу: закон України від 02 червня 2011 р. № 3460-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17/card2#Card>. (дата звернення: 24.10.2023).

41. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення соціального захисту дітей та підтримки сімей з дітьми : Закон України від 26 січня 2016 року № 936-VIII 2016 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/936-19#Text> (дата звернення: 14.09.2023).

42. ПРО ВСЕ. Ск.уа. 6 жовтня 2023. URL: <https://provse.ck.ua/v-oblasti-ponad-2-tysiachi-syrit-i-ditey-pozbavlenykh-batkivskoho-pikluvannia/>

43. Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування: Закон України. *Відомості Верховної Ради України* (ВВР). 2005. № 6, ст. 147 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2342-15#Text> (дата звернення: 16.09.2023).

44. Про затвердження Державної соціальної програми «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2021 року постанова Кабінету Міністрів України від 30 травня 2018 р. № 453 URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnoyi-socialnoyi-programi-nac> (дата звернення: 16.09.2023).

45. Про затвердження положення про службу у справах дітей Уманської міської ради в новій редакції : рішення Уманської міської ради VIII скликання. URL: <https://uman-rada.gov.ua/index.php/dokumenty/proiekty-rishen-miskoi-rady/item/21984-pro-zatverdzhennia-polozhennia-pro-slu> (дата звернення: 19.09.2023).

46. Про затвердження порядку передачі дітей, які є громадянами України, іноземцям і здійснення контролю за умовами їх проживання у сім'ях усиновителів: Постанова Кабінету Міністрів України від 20 липня 1996 р. № 775. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/775-96-%D0%BF> (дата звернення: 14.09.2023).

47. Про затвердження Порядку провадження діяльності з усиновлення та здійснення нагляду за дотриманням прав усиновлення дітей: Постанова Кабінету Міністрів України від 8 жовтня 2008 р. № 905. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/905-2008-%D0%BF> (дата звернення: 26.10.2023).

48. Про охорону дитинства : Закон України від 26 квітня 2001 р. № 2402-III. *Верховна Рада України*. Офіц. вид. Київ : Парлам.

49. Про поліпшення виховання, навчання, соціального захисту та матеріального забезпечення дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування : постанова Кабінету Міністрів України від 5 квітня 1994 р. № 2. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/226-94-%D0%BF#Text> (дата звернення: 15.05.2023).

50. Про правовий режим воєнного стану: Закон України. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2015, № 28, ст.250. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 15.08.2023).

51. Про стан соціального захисту дітей та невідкладні заходи, спрямовані на захист прав дитини в Україні: Постанова *Верховної Ради України* Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2020, № 34, ст. 244. . URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/483-20#Text> (дата звернення: 19.09.2023).

52. Про утворення Координаційного штабу з питань захисту прав дитини в умовах воєнного стану : постанова Кабінету Міністрів України від 17.03.2022 № 302. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/302-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 19.09.2023).

53. Симоненко Т. Поняття й ознаки права дитини на захист від усіх форм насильства в Україні: теоретико-правовий аналіз. *Підприємство, господарство і право*. 2019. №2.

54. Сімейний кодекс України: Закон України від 2002 р. № 2947-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14> (дата звернення: 19.09.2023).

55. Словник-довідник для соціальних працівників та соціальних педагогів. *Український державний центр соціальних служб для молоді України* / під ред. А. Й. Капської. К., 2000. 260 .

56. Соціальна педагогіка : мала енциклопедія / за заг. ред. проф. І. Д. Звереві. К. : Центр учбової літератури, 2008. 336 с.

57. Соціальна робота з вразливими сім'ями та дітьми : посіб. у 2-х ч.; Ч. І. Сучасні орієнтири та ключові технології / З. П. Кияниця, Ж. В. Петрочко. К. : ОБНОВА КОМПАНІ, 2017. 256 с.

58. Терещенко І. І. Врахування думки дитини при вирішенні питань, що стосуються її життя. *Часопис цивілістики*. 2015. Вип. 19. С. 226-230.

59. Типове положення про районний, міський, районний у місті, селищний, сільський центр соціальних служб : затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 1 червня 2020 р. № 479. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/479-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення: 29.09.2023).

60. Типове положення про республіканський Автономної Республіки Крим, обласний, Київський та Севастопольський міський центр соціальних служб : затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 1 червня 2020 р. № 479. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/479-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення: 29.09.2023).

61. Чернета С. Ю. Соціальний педагог у системі соціально-правового захисту дітей та молоді. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки 2010*. Серія «Педагогіка, соціальна робота». 2014. Випуск 33. 73 С. 72-75.

62. Чернобук В. В. Міжнародно-правові стандарти захисту прав дитини в умовах збройних конфліктів. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. С. 437–440. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/284828/278888>

63. Шляхтун П. П. Конституційне право : словник термінів. К.: Либідь, 2005. 568 с.
64. Шульц О. А. «Права дитини» як категорія сучасного конституційного права. *Часопис Київського університету права*. 2009. № 3. С. 91–96.
65. Що гарантує держава для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування? *Юридична газета*. 26 червня 2023 р. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/simeyne-pravo/shcho-garantue-derzhava-dlya-diteysirit-ta-ditey-pozbavlenih-batkivs> (дата звернення: 19.09.2023).
66. Що таке патронатна сім'я і як стати патронатним вихователем? URL : <https://akhmetovfoundation.org/rinat-ahmetov-dityam/advice/scho-take-patronatna-sim-ya-i-yak-staty-patronatnym-vyhovatelem> (дата звернення: 29.09.2023).
67. Юрченко Т. В. Захист житлових прав дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. URL: <https://minjust.gov.ua/> (дата звернення: 19.10.2023).
68. Як захистити права дитини в умовах воєнного стану *Юридична газета*. 05 листопада 2022. URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/yak-zahistiti-prava-ditini-v-umovah-voennogo-stanu.html> (дата звернення: 09.11.2023).

Додаток А

**НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ТА ЗАКОНОДАВЧІ АКТИ,
ЩО БУЛИ ПРИЙНЯТІ В ГАЛУЗІ ДИТИНСТВА***Громадянські права забезпечують:*

- Конституція України (1996);
- Закон України «Про громадянство України» від 8.10.1991 р. № 1638;
- Положення про порядок розгляду клопотань про переміну громадянами України прізвищ, імен, по батькові, затверджене Постановою КМУ від 27.03.1993 р. № 233;
- Сімейний кодекс України, затверджений Указом Президента України від 10.01.2002 р. № 2947;
- Положення про паспорт громадянина України, затверджене Постановою ВР України від 2.09.1993 р. № 3423;
- Закон України «Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян Україн» від 21.01.1994 р. № 385;
- Закон України «Про охорону дитинства» від 26.04.2001 р. № 2402.

Політичні права забезпечують:

- Закон України «Про об'єднання громадян» від 16.06.1992 р. № 2460;
- Закон України «Про дитячі та молодіжні організації» від 1.12.1998 р. № 281.

Економічні права забезпечують:

- Житловий кодекс України (1983);
- Закон України «Про приватизацію державного житлового фонду» від 19.06.1992 р. № 2482 із змінами та доповненнями;
- Кодекс законів про працю (1971);

- Закон України «Про зайнятість населення» від 1.03.1991 р. № 803;
- Закон України «Про охорону праці» від 14.10.1992 року № 2694 із змінами та доповненнями;
- Закон України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» від 21.11.1992 р. № 2811.

Соціальні права забезпечують:

- Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті;
- Закон України «Про освіту» (2017);
- Закон України «Про дошкільну освіту» (2001);
- Закон України «Про позашкільну освіту» (2000);
- Закон України «Про повну загальну середню освіту» (2022);
- Закон України «Про вищу освіту» (2014);
- Концепція громадянського виховання особистості;
- Концепція громадянської освіти;
- Положення про психологічну службу в системі освіти України;
- Заходи щодо поліпшення становища дітей-сиріт і дітей які залишились без піклування батьків, затверджені Указом Президента України від 17.10.1997 р. № 1153;
- Порядок передачі дітей, які є громадянами України на усиновлення громадянам України та іноземним громадянам і здійснення контролю за умовами проживання у сім'ях усиновителів, затверджений Постановою КМУ від 20.07.1996 р. у № 775;
- Положення про дитячий будинок сімейного типу, затверджене Постановою КМУ від 27.04.1994 р. № 267;
- Закон України „Про державну допомогу інвалідам з дитинства та дітям-інвалідам” від 16.11.2000 р. № 2109;
- Закон України «Про основи соціального захисту бездомних громадян і безпритульних дітей» від 02.06.2005 р. №2623.

Культурні права забезпечують:

- Закон України «Основи законодавства України про культуру» від 14.02.1992 р. № 2117;
- Закон України «Про охорону дитинства» від 26.04.2001 р. № 2402;
- Закон України «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю» від 21.06.2001 року № 2558.

ЗАГАЛЬНИЙ ПЛАН СОЦІАЛЬНОГО СУПРОВОДУ

**План соціального супроводу
прийомної дитини
(1 частина)**

на період з _____ по _____

Вид супроводу	Потрібно зробити	Виконавець	Термін	Результат
Економічний				
Юридично-правовий				
Медичний				
Психологічний				
Педагогічний				
Проживання, сімейні взаємини в прийомній сім'ї				
Стосунки з Біологічною ріднею				

Соціальний працівник з супроводу прийомної дитини

_____

**Підтримка прийомної сім'ї
(частина 2)**

Вид супроводу	Потрібно зробити	Виконавець	Термін	Результат
Економічний				
Психологічний				
Моніторинг стану сім'ї				
Медичний				
Консультативно- методичний, навчання (мед. юр., психол., пед., соц.)				
Інший				

Соціальний працівник з супроводу прийомної сім'ї _____

Прийомні батьки _____

Затверджено
на
комісії фахівців _____

Керівник Служби
_____

10 ПРАВИЛ ЗА ДОПОМОГОЮ ЯКИХ ПРИЙОМНІ БАТЬКИ ДОПОМОЖУТЬ ПРИЙОМНІЙ ДИТИНІ АДАПТУВАТИСЯ В НОВІЙ РОДИНІ

1. Емоційний контакт майбутнього батька з дитиною зав'язується, як правило, ще до моменту оформлення офіційних паперів. Постарайтеся якнайближче познайомитися з малюком, подружитися з ним. У деяких установах потенційним усиновителем дозволяють брати дитину додому на вихідні дні. Це й маляті допоможе звикнути до чужих «тітки» й «дядька», і у вас буде час розібратися, які саме почуття вами керують: батьківський інстинкт чи жаль, який виник спонтанно.

2. З'ясуйте у вихователів, як дитина реагує на пестощі, похвалу, осуд чим захоплюється. Вона прагне до спілкування із однолітками чи намагається побути на самоті. Чим більше ви будете про неї знати, тим менше несподіванок і непорозумінь на вас чекає а майбутньому. Якщо хлопчик виявився байдужий до гучних колективних ігор, це зовсім не говорить про якісь патології, може він більше любить малювати чи читати.

3. Перебуваючи в дитячому будинку або в будинку маляти зверніть увагу на прийнятий там режим. Важливий кожний дріб'язок: як дітей годують, учать, укладають спати, змушують дотримуватися режиму, карають. Ви будете добре собі уявляти, в яких умовах звикло жити обране вами маля, та краще розуміти його особливості, Наприклад, чому відмовляється спати в темній кімнаті і ридає при цьому.

4. Не має рації з перших днів швидко вносити зміни в життєвий уклад і звички всиновленої дитини, Іноді дорослу людину важку привчити прибирати за собою зі столу, мити руки перед їжею і ставити тапочки на місце, якщо вона не робила цього раніше, Річ не в тім, що дитина не керована, або робить всім на зло. Вона просто не може відразу запам'ятати всі ті дрібниці, які тепер від неї стали вимагати, Потрібне терпіння, на формування нових звичок, ідуть тижні, місяці, навіть роки,

5. Намагайтеся не перевантажувати дитину інформацією та новими враженнями, бажаючи видати все та по максимуму. Не потрібно відразу ходити по музеях, в зоопарках, атракціонах, Малюку і так поки що забагати новизни. Спочатку варто обмежити контакти з родичами та друзями. Усиновлена дитина - не найкращий об'єкт для оглядин, Малюкові важливо адаптуватися в новому будинку, вивчити свою кімнату та відчути себе впевненіше.

6. Найпоширеніша помилка прийомних батьків, особливо, якщо до цього в них не було досвіду спілкування з маленькими дітьми - списувати незадовільну поведінку дитині на потану спадковість, браковані гени або незворотні наслідки перебування в дитбудинку. Не варто робити таких висновків: пустують та вередують всі діти, незалежно від статі, віку та ступеня спорідненості з батьками. Згадайте, як ви самі в дитинстві вимагали в батьків дорогу іграшку чи порізали улюблене мамине плаття на клаптики.

7. Жаліючи крихітку, виховуючи її в атмосфері добра та ласки, остерігайтеся іншої крайності: всепрощення й потурання. Дитина має заздалегідь чітко знати: чого робити не можна, чим це їй загрожує. Звичайно, покарання має бути справедливим і порівнюватися зі ступенем провини. Головне - ніколи не карайте дитину фізично, не позбавляйте їжі: це має бути заборонаю для всіх батьків.

8. Керуйтеся принципом помірності і поступовості. Це стосується їжі та іграшок. Не намагайтеся відразу нагодувати досхочу делікатесами «зголоднілу за смачненьким сироту», - це може викликати алергію або розлад шлунку. Так само не варто купувати сотні іграшок: дитина просто психологічно не готова до такого раптового достатку й замість бурхливого захвату може навіть злякатися. Нехай, спочатку, іграшка буде одна, але найбажаніша. Можливо, порваний ведмедик, якого малюк візьме із собою з дитбудинку.

9. Не чекайте, що дитина відразу ж почне виявляти «синівські» або «дочірні» почуття, висловлювати подяку за те, що знайшла родину, і з

захватом кидатися в обійми. Швидше її прихильність буде виражатися в тому, що дитина нудьгуватиме без вас і сумувати під час вашої відсутності.

10. Якщо щось у стосунках із прийомною дитиною турбує вас, радьтеся з психологом або педагогом Центра всиновлення. Вони не відмовлять вам у допомозі, особливо на початку. Кожна дитина вимагає індивідуального підходу, важливо врахувати її вік, характер, психологічні особливості та багато чого іншого. Буде краще, якщо оптимальний вихід підкаже досвідчений фахівець, аніж батьки шукатимуть його самі шляхом проб та помилок.

Анкета «Мої права»

Пропонуємо Вам узяти участь у опитуванні «Мої права». Для цього необхідно відповісти на запитання анкети та обрати із запропонованих відповідей той варіант, який відповідає вашій думці, або додати свій.

1. Коли було прийнято Конвенцією ООН про права дитини?

- 1950.
- 1989.
- 1995.

2. До якого віку особа, згідно з Конвенцією, вважається дитиною?

- 16 років.
- 18 років.
- 14 років.

3. Чи відомі вам наступні права, що гарантуються Конвенцією ООН про права дитини: (А – так; Б – вперше чую)

- Право на захист від втручання в особисте життя.
- Право на захист від інформації, що шкодить власному благополуччю.
- Право на захист від викрадання.
- Право на захист від надмірної праці.
- Право на піклування з боку батьків, родичів, держави.

4. Назвіть інші відомі вам права дитини, які гарантовані вам Конвенцією?

- .....
- .....
- .....

5. З ким найчастіше ви обговорюєте проблеми власного життя?

- З батьками.
- З учителями.

- З друзями.
  - Свій варіант.
6. Чи надає Вам інформацію про ваші права служба у справах дітей?
- Так
  - Ні
7. Чи вважаєте ви, що права дитини в Україні не порушуються?
- Так, не порушуються.
  - Порушуються дуже часто.
  - Порушуються інколи.
8. Чи відчували ви порушення своїх прав?
- Так.
  - Ні.
9. Яким чином порушуються Ваші права?
10. Чи порушуються в Україні зазначені нижче права? (А – так; Б – ні)
- Право дитини на якісну медичну допомогу.
  - Право на повноцінне харчування.
  - Право на отримання гідної освіти.
  - Право на достатній для розвитку рівень життя;
11. Чи знаєте Ви, до кого треба звертатися у разі порушення своїх прав?
Якщо знаєте, вкажіть.
12. Чи задоволені ви ставленням до себе у сім'ї?
- Так.
  - Ні.
13. Яким чином порушуються Ваші права у колі сім'ї?
14. Чи у змозі допомогти Вам отримати допомогу у вирішенні своїх проблем учителі?
- Так;
  - Ні;

15. Як ставляться до вас ровесники за межами навчального закладу?

- Добре.
- Байдуже.
- Погано.

16. Чи сприймають вас дорослі як повноправних членів суспільства?

- Так, сприймають.
- Ні, не сприймають.

17. Чи може бути зроблено так, щоб усі права дитини були захищені?

- Так, безперечно.
- Скоріше за все, так.
- Ні, це не можливо.

18. Чи задоволені ви тим, як складається ваше життя у цілому?

- Так, задоволений повністю.
- Так, задоволений частково.
- Ні, не задоволений.

19. Вкажіть які проблеми найчастіше виникають у вашому житті?

20. Чого ви бажаєте досягнути у житті?

ДЯКУЄМО ЗА СПІВПРАЦЮ